

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI
DÖNEM PROJESİ**

**SOSYAL ADALET LİDERLİĞİ ÜZERİNE YAPILAN
ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ**

İlkay DUMAN

DENİZLİ 2023

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI
DÖNEM PROJESİ**

**SOSYAL ADALET LİDERLİĞİ ÜZERİNE YAPILAN
ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ**

İlkay DUMAN

Danışman

Doç. Dr. Funda NAYIR

TEŞEKKÜR

Öncelikle danışmanlığımı üstlenen, konu seçimimde desteklerini esirgemeyen danışmanım sayın hocam Doç. Dr. Funda NAYIR' a, enstitü hocalarıma, bu projeye destek veren meslektaşlarıma, yoğun çalışmalar boyunca yanımda olan ve maddi manevi olarak destekleyen eşim Özgür DUMAN'a sevgili kızım Buket Bade'ye...

Teşekkür ederim.

İlkay DUMAN

ETİK BEYANNAMESİ

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

İlkay DUMAN

ÖZET

SOSYAL ADALET LİDERLİĞİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

DUMAN, İlkay

Yüksek Lisans Projesi, Eğitim Bilimleri ABD,

Eğitim Yönetimi Bilim Dalı

Proje Danışmanı: Doç. Dr. Funda NAYIR

Haziran 2022, 51 sayfa

Sosyal adalet son yıllarda üzerinde ilginin arttığı konulardan biridir. Bu konu her kesim için önemini arttırmaya devam etmektedir. Bu araştırma da sosyal adalet liderliği alanında yapılan çalışmalar incelenmiştir. Araştırma nitel olarak ve doküman inceleme yöntemiyle yapılmış ve 52 çalışma incelenmiştir.

Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmalarına türüne makale, yüksek lisans ve doktora tezi olmak üzere farklı türlerde çalışma yapılmıştır. Araştırmacılardan hem kadın hem erkek hem de kadın-erkek birlikte olmak üzere sosyal adalet liderliği alanında çalışmalar bulunmaktadır. Erkeklerin daha fazla çalıştığı görülmekle birlikte beraber çalışmaların da olması alanın cinsiyete göre seçici olmadığını ve herkesin ilgi duyduğu ve gerekli gördüğü bir alan olduğunu göstermektedir. Sosyal adalet liderliğinin 2007 yılından beri olduğu ve son yıllarda arttığı en fazla çalışmanın 2021 yılında olduğu tespit edilmiştir. Kasım ayı sonu itibarıyla 2022 yılında da 8 çalışmanın olduğu görülmüştür. Sosyal adalet liderliği çalışmalarda genel olarak nicel yöntemlerin kullanıldığı görülmekle birlikte nitel ve karma yöntemlerle de bu konunun çalışıldığı görülmüştür. Örnek seçiminde sosyal adalet liderliği konusunda çok farklı örneklem oluşturularak ele alınabildiği görülmüştür. En fazla tercihin doküman inceleme ve kolay ulaşılabilir örneklem oluşturma bu durum sosyal adalet liderliği alanında çalışmalarda çok farklı şekillerde örneklem oluşturularak bu konunun çalışılabilirliğini göstermiştir. Sosyal adalet liderliğiyle ilgili çalışmalarda 10 ile 1779 ve çok sayıda kitap, makale, yayın, inceleme vb. gibi çok farklı örneklerle çalışmaların yürütüldüğü saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal adalet, eğitim, liderlik, fırsat eşitliği, kapsayıcılık

İÇİNDEKİLER

PROJE ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ETİK BEYANNAMESİ	v
ÖZET	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xi
BİRİNCİ BÖLÜM – GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.1.1. Problem Cümlesi	2
1.1.2. Alt Problemler	3
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Varsayımlar	4
1.5. Sınırlılıklar	5
1.6. Tanımlar	5
İKİNCİ BÖLÜM – KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
2.1. Sosyal Adalet Kavramı	6
2.2. Sosyal Adalet Liderliği ve Nitelikleri	9
2.3. Sosyal Adalet Liderliği Boyutları	13
2.3.1. Sağlık Boyutu	14
2.3.2. Çokkültürlü Entegrasyon Boyutu	14
2.3.3. Özgürleştirici Eleştirel Bilinç Boyutu	15
2.3.4. Yetkilendirme Boyutu	15
2.3.5. Sosyal Adalet Savunuculuğu Boyutu	15
2.3.6. Eleştirel Bilinç Boyutu	15
2.3.7. Destek Boyutu	17
2.3.8. Katılım Boyutu	18
2.4. İlgili Araştırmalar	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM – YÖNTEM	23
3.1. Araştırmanın Modeli.....	23
3.2. Evren ve Örneklem	23
3.3. Veri Toplama Aracı	26
3.4. Verilerin Toplanması	26
3.4. Verilerin Analizi	27
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM - BULGULAR VE YORUMLAR	28
4.1. Alt Problemlere İlişkin Bulgular	28
4.1.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	28
4.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	28
4.1.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	29
4.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	30
4.1.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	30
4.1.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular	31
BEŞİNCİ BÖLÜM - TARTIŞMA VE ÖNERİLER	33
5.1. Tartışma ve Sonuç	33
5.2. Öneriler	34
KAYNAKÇA	35
EKLER	40
ÖZGEÇMİŞ	40

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 3.1. <i>Çalışma ve Çalışmacı Adları</i>	24
Tablo 4.1. <i>Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan Çalışmaların Türüne Göre Dağılımı</i>	28
Tablo 4.2. <i>Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan Çalışmaların Araştırmacının Cinsiyetine Göre Dağılımı</i>	29
Tablo 4.3. <i>Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı</i>	29
Tablo 4.4. <i>Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan Çalışmaların Araştırmanın Yöntemine Göre Dağılımı</i>	30
Tablo 4.5. <i>Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan Çalışmaların Örneklem Oluşturma Modeline Göre Dağılımı</i>	31
Tablo 4.6. <i>Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan Çalışmaların Örneklem Sayısına Göre Dağılımı</i>	32

BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ

Sosyal adalet alan yazında çok farkı tanımlama ve yaklaşımlarla ele alınmıştır. En fazla ele alındığı kavramlar “eşitlik, adalet, özgürlük, çokkültürlülük, çeşitlilik, kapsayıcılık ve demokratik toplum” vb. terimlerdir. Sosyal adalet kavramına yaklaşım toplumlara göre değişmekle birlikte kültür kodlarına göre de farklılaşabilmektedir. Kültürel açıdan inanç, ideoloji, görüş ve değerler vb. pek çok etkenin sosyal adalet üzerinde etkide bulunduğu söylenebilir. Bu etkenlere göre farklılaşan tanımlar ve yaklaşımlardan dolayı üzerinde ittifak edilen tek bir tanımının olmadığı belirtilmektedir (Bozkurt, 2018; Gürgen, 2017; Sağdıç, 2018). Yine North (2008) çalışmasında sosyal adaleti içinde farklı anlamları barındıran şemsiye bir kavram şeklinde değerlendirmektedir. Bu çalışmada konu “Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan Çalışmaların İncelenmesi” olarak belirlenmiştir. Bu alanda yapılan tez ve makalelerin incelenmesine çalışılacaktır.

Araştırmanın bu bölümünde problem durumu, araştırmanın amaç, önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

İnsanlık tarihinin tarih öncesi ve tarihi dönemlerde sürekli mücadelelerle dolu olduğu ve bunun halen sürdüğü bilinmektedir. Bunun nedenleri adaletsizlikler, sömür, savaşlar, başkaldırı ve isyanlar ile eylemler gibi mücadele içerikli olaylar ve bunların sonuçları olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Yakınçağın da başlangıcını oluşturan 1789 Fransız ihtilalinden bu yana temel insan hakları, özgürlükler, demokrasi gibi kavramların insanlarda oluşturduğu etkiler ve sonuçlar insan hak ve özgürlüklerinin farklı boyutlarda ele alınmasına neden olmaktadır. Hak ve özgürlüklerin sadece insan olmadan kaynaklı hak ve özgürlükler olarak değerlendirildiği ve vatandaşlık bağının bile ötesinde değerlendirildiği bir anlayışın olduğu görülmektedir. Böylesine gelişmeler yaşanırken eğitimde de değişim ve yenilikler olmaktadır. Bu çerçevede eğitimin açık sistem olma gereğinden dolayı değişimler ve yenilikler oldukça fazla yaşanmaktadır. 21. Yüzyılın kendine has değişimleri eğitimde yarattığı değişim, yenilik ve dönüşümler eğitimde paradigma değişimleri yaratmıştır (Koçak ve Özdemir, 2019; Tosun, Ay ve Koçak, 2020).

Eğitimde yaşanan paradigma değişimlerinden biri de eğitimde sosyal adaletin tesis edilmesi olmuştur. Yaşanan liberal ve neoliberal politikalarla seçkin ve egemen kesimin hakim ve söz sahibi olduğu anlayış yerine herkesin eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu eşitlikçi anlayış eğitimde sosyal adaletin sağlanması olarak düşünülebilir. Eğitime eşit şartlarda erişim ve herkesin aynı şartlarda eğitim imkanlarından yararlanabilmeleri, kapsayıcı ve çokkültürlü eğitimin sağlanabilmeleri açısından da eğitimde sosyal adalet vazgeçilmez önemdedir (Şentürk ve Kılıçoğlu, 2016; Ural, 2016).

Bazı düşünürler sosyal adaletsizliğin üretildiği ve öğretildiği yerler olarak okulları görmektedirler. Buna göre okullar toplumsal anlamda sosyal adaleti sağlamada en önemli yerlerdir ve eğitim de sosyal adaletin sağlanmasında en önemli öğelerden biridir. Sosyal adaletin tesis edilmesindeki en büyük engellerden biri göçler olarak görülmektedir. Göçler beraberinde yoksulluk, dil problemleri, uyum sorunları, eşitsizlikler gibi pek çok olumsuzluğu barındırmaktadır. Bununla birlikte yerelde yaşanan sosyo kültürel ve sosyo ekonomik eşitsizlikler, engelli olma durumları, ırki, etnik, dini, cinsiyet vb. ayırıcı ve ötekileştirici uygulamalar eğitimde sosyal adaletin önündeki en büyük engeller olarak görülmektedir (Polat, 2015; United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 2021). Eğitimde yaşanan sosyal adaletsizliğin öğrencide ilk göstergesi okula gelmeme, devamsızlık ve akademik başarısızlıktır (Ardakoç, 2020). Bunun yanında okul bağlılığın düşük olması, devam sorunları, isteksizlik, disiplin ve uyum sorunları biçiminde sürmektedir. Adalet sisteminin sağlıklı çalışmaması eğitimde de sürdüğüne sosyal adaletsizlik görünüşü biçiminde görülmektedir. Bu durum sessizlik kültürünün yayılması ve umutsuz ve mutsuz kitlelerin yoğun olduğu bir toplum inşa edilmektedir. Yine egemen sınıfın eğitimde de hakimiyet çabası eğitimde sosyal adaletin sağlanmasının önemini daha çok ön plana çıkarmaktadır. Eğitimde son yıllarda yaygın biçimde fırsat ve imkan eşitliği, çokkültürlü eğitim, kapsayıcı eğitim gibi yaklaşımlar eğitimde sosyal adaletin sağlanmasına katkı sağlamaktadır. Ancak hala olması gereken yere gelebilmiş değildir. Eğitimde sosyal adaleti sağlamaya yönelik girişimler sosyal yaşamda da kendini gösterecek ve bu konuda iyileştirme ve gelişmeler hızlanacaktır. Eğitimle toplumsal yaşamda başarılabilen gelişme de değişimler aynı zamanda eğitime de olumlu katkılar sağlamaktadır. Böylece eğitimde eşitlik temelinde herkesin özgürce tercih ve isteklerinin dikkate alındığı eğitim etkinlikleriyle hak ve özgürlükler daha geniş ve kabul edilebilir olabilecektir (Bozkurt, 2018; Özdemir, 2017).

Bu nedenle Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan Çalışmaların İncelenmesi hem sosyal yaşam, hem eğitim hem de konunun önemi açısından bir gereklilik olarak

görülebilmektedir. Bu alandaki çalışmaların çeşitli gruplamalara göre incelenmesi ve ortaya konulması alanın ne denli işlendiği ve çalışıldığının görülmesine de katkı sağlayacaktır.

1.1.1 Problem Cümlesi

Araştırmadaki problem cümlesi “Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların analiz sonuçları nasıldır?” şeklinde belirlenmiştir.

1.1.2 Alt Problemler

Araştırmanın alt problemleri şöyledir:

1. Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların türüne (Tez, makale) göre dağılımı nasıldır?
2. Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların araştırmacının cinsiyetine göre dağılımı nasıldır?
3. Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı nasıldır?
4. Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların araştırmanın yöntemine göre dağılımı nasıldır?
5. Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların araştırmaların örneklem oluşturma modeline göre dağılımı nasıldır?
6. Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların örneklem sayısına göre dağılımı nasıldır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların tür, araştırmacının cinsiyeti, yıllar, yöntemi, örneklem oluşturma modeli ve örneklem sayısına göre analiz edilerek ortaya konulmasıdır.

1.3. Araştırmanın Önemi

21. yüzyılda yaşanan değişimler eğitimi de yakından ve oldukça fazla etkilemiştir. Küreselleşme ve rekabet ortamı beraberinde yarışı getirmiş ve her alanda olduğu gibi eğitimde de adaletsizliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Eğitim imkanları daha iyi olan ve daha iyi şartlar, kaynaklar, ortam ve eğiticilere ulaşabilenlerle bunlardan yoksunlar arasındaki fark eğitimde sosyal adaletin yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. Bu

çerçevede pek çok çalışmalar yapılmışsa da halen istenen sosyal adaletin sağlanabildiğini söylemek mümkün değildir. Eğitimde sosyal adaletin sağlanabilmesi öğretmen ve yöneticiler başta olmak üzere diğer paydaşların da sorumluluğuna bırakılmış durumdadır. Ancak bunu sağlamada en büyük görev öğretmen ve okul yöneticilerine düşmektedir. Bunun başarılabilmesi için öncelikle bu konuda öğretmen ve yöneticilerin yetiştirilmesi ve bu alandaki yeterliklerinin arttırılması gerekmektedir (Özdemir, 2017; Arslan, 2019). Çünkü liderlik becerileriyle birlikte sosyal adalet alanında da bilgi ve birikimlerinin yanı sıra bu becerilere sahip ve sosyal adaleti tesis etme gayretini birlikte barındırması gerekmektedir. Bunun başarılabilmesinin ön şartı bu alanda yöneticilerin eğitilmesidir.

Okul yöneticilerinin eğitimde sosyal adaleti sağlayabilmeleri oldukça zordur. Bunun için maddi imkanlar yetersiz olduğu gibi bu alandaki bilgi ve beceri eksiklikleri de oldukça fazladır. Ancak eğitimden istenen ve beklenen etkinin görülebilmesinde sosyal adaletin sağlanması gerektiği ortadadır. Bu çalışma ile sosyal adalet liderliği alanındaki çalışmaların ortaya konulması bakımından önemlidir. Ayrıca sosyal adalet liderliği alanında yapılan araştırmaların incelenmesi ile alan yazına hakim olma ve bu alandaki eksikliklerin ortaya konabilmesine imkan vermesi bakımından da bu araştırma önemlidir. Literatür taramasında eğitimde sosyal adalet liderliği alanında çalışmalarda görüldüğü gibi bu kavramın gelişmekte olduğu ve araştırmaların son yıllarda arttığı ve yaygınlık kazandığı görülmüştür. Ancak bu çalışmaların ulusal ve uluslararası alanda yeterli olduğunu söylemek güçtür. Bu çalışma ile ilgili de literatür taramasında araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma alan yazına katkı sağlaması ve önemli bir eksikliğin karşılanmasına katkı sunması bakımından da önemlidir. Şimdiye kadar yapılan çalışmaların toplu incelenmesi ve kaynak dizini sunması bakımından da çalışma önemini ortaya koymaktadır.

1.4. Varsayımlar

Araştırmanın varsayımları şunlardır.

1. Araştırmaya ile ilgili yayınlanmış olan bütün çalışmalara erişilmiştir.
2. Araştırmada alt problemlere cevap bulmada çalışmalar internet ortamında taranarak doğru bilgilere ulaşılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Google ve diğer arama motorları, <https://tez.yok.gov.tr/>, <https://dergipark.org.tr/tr/> ve Google Scholar adreslerinde konu anahtar kelimeler yazılarak arattırılacaktır. Ulaşılan veriler bu yollarla elde edileceğinden bu kaynaklarla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Sosyal Adalet: Kişisel, sosyal ve ekonomik olarak eşitçe insan haklarının gözetildiği geliştirilebilir, uygulanabilir ve devam ettirilebilir şekilde örgütsel güç yapılandırmalarıdır.

Liderlik: Kişi ve organizasyonlarını ortak hedeflere yönlendirme, onları etkileyerek hareketlendirme becerisidir (Turan, 2020).

Sosyal Adalet Lideri: Farklı olmalarından kaynaklı olarak ötekileştirilmiş, hakları verilmemiş kişileri destekleyen ve bu hakların kazanılması için çalışan sosyal adaletin tesisi için çaba sarf eden liderdir (Gören, 2019).

Eğitimde Sosyal Adalet: Eğitimde kişilerin özgürce hareket ettiği, sosyal adalet ve eşitliğin öncelendiği, eğitim politika ve uygulamalarına adil katılım imkanının sunulduğu süreçlerin tümüdür (Polat, 2007).

İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde kuramsal çerçeve ve ilgili araştırmalar yer almaktadır.

2.1. Sosyal Adalet Kavramı

Adalet kavramı geçmişten günümüze kadar üzerinde önemle durulan bir kavramdır. Platon, Aritoteles ve Socrates vb. filozoflar adaletle ilgili olarak farklı görüş ve öneriler ortaya koymuşlardır. Bu yüzden adalet kavramı ile ilgili tek bir tanımın yapılabilmesi zor olacaktır (Eryılmaz, 2020). Marshall (1999) adalet kavramını toplum yaşamı ve ahlak çerçevesinde ele almıştır. Adaletin ahlaki bir standart olduğunu ifade etmiştir. Farklı boyutları içermesi sebebi ile adalet kavramının farklı algılandığını ifade etmiştir. Bu durumun nedenini kavramın toplumda farklı boyutlarda farklı algıları bulunmasına bağlamıştır. Adalet kavramı, eşit toplumsal koşullar ve olanaklarda özgür ve farklı bakış açılarıyla da ifade edilebilmektedir. Adaletle, insan hakları resmî olarak güvence altına alınmaktadır (Balcı, 2006).

Adalet kavramıyla ilgili olarak John Rawls tarafından, 1972’de yayınlanan *A Theory of Justice* isimli adlı eserde farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Söz konusu eserde, adalet kavramının tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Adalet kavramının yanında, sosyal adalet kavramı da ele alınmıştır. Adalet kavramı; güç, para, sağlık olanakları, eğitim, hak ve özgürlükler, refah vb. kıt malların eşit dağıtımı şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca “ayrım ilkesi” kavramı da yeni bir kavram olarak sunulmuştur. Ayrım ilkesinin dezavantajı ortadan kaldırmaya yarayan bir kavram olduğu belirtilmiştir. Bu ilke ile insanlara tarafsız şekilde bakılmasının sağlanabileceği ifade edilmiştir. Rawls, bu eseriyle adalet kavramında birtakım tartışmaların yapılmasına ve kavramın farklı yönleriyle ele alınmasına imkân kazandırmıştır (Eryılmaz, 2020). Rawl (1999) ise siyasal ve toplumsal ortamda alınan tüm kararların adalet ilkesine dayandırılmasını önermiştir. Kanunların ve kurumların bu ilkeye bağlılıklarının önemli olduğunu ifade etmiştir (akt. Eryılmaz, 2020).

Sosyal adalet, bir arada yaşamada gerekli bir kavramdır. Toplumda farklı çıkar ilişkileri ve menfaatler bulunmaktadır. Sosyal adaletle söz konusu ilişkiler ve ekonomik yapın adil ve eşit olarak dağıtılabilmektedir (International Forum for Social Development, 2006). Bu noktada bu kavramı daha iyi anlamak için tarihi gelişimi ve bütün boyutları ile incelemek gerekir. Sosyal adalet meselesi, tarihsel olarak ilk defa Fransa ve Britanya’da

Endüstri Devrimi döneminde ortaya çıkmıştır. Endüstri Devrimi ile yaşanan olumsuzluklar bu kavramı önemli kılmıştır. Endüstri Devrimi'nin olumsuz yönleri politik bir düzlemde ele alınmıştır. Sosyal adalet bu dönemde sermaye sahiplerine ve kapital düşünceye karşı bir meydan okuma şeklinde algılanmıştır. Ayrıca sosyal adalet, emeğin kapitalin sömürüsüne karşı bir protesto olarak da görülmüştür. Zamanla devrimci bir slogan hâline dönüşerek, toplum hayatında birlik olgusunun yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Fransız Devrimi ile bu durum daha geniş kitlelere yayılarak ilerlemeci düşünce ile politik aktivite biçimine dönüşmüştür. 1840'lı yıllarda sanayileşmede birtakım sıkıntılar ve sancılar baş göstermeye başlamıştır. Sosyal adaletle söz konusu sıkıntı ve sancıların önüne geçilmek istenmiştir. Toplumsal ve iktisadi eşitsizlikler boyutunda yeni düzenlemeler yapılmasına olanak sağlamıştır. İlerleyen yıllarda her siyasi ideoloji, özel adalet ilkeleri üretmeye başlamıştır. Sosyal adaletle layık olma, değerli olma, eşitlik, hak elde etme, ihtiyaç ve işlevsel eşitsizlikler vb. meselelere çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Bu noktada sosyologlar, sosyal adalet kavramı ile ilgili çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Sosyal adaletin insana duyulan saygının ortaya konulması noktasında bir zorunluluk olduğu belirtilmiştir. Yirminci yüzyılın ortalarına doğru ise sosyal adalet, dünyada genelinde önemli bir unsur hâline gelmiştir. Dünyadaki neredeyse tüm partiler, sosyal adalet fikrine odaklanmışlardır (Eryılmaz, 2020).

Uluslararası çoğu sözleşmede sosyal adalet kavramı insan hakları ve adalet olgularıyla birlikte ele alınmıştır. Uluslararası sözleşmelerde göre devletlerin halklarına ayırım yapmaksızın ve özenli yaklaşımları gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca insan hakları ve inanç gibi değerlerin korunması da devletlerin sorumlulukları arasında yer almaktadır. Kadın ve erkeğin eşitliğine de devletlerin dikkat etmeleri gerekmektedir. Sözleşmelerle ifade edilen unsurlar sayesinde toplumsal ve özgür ortamlar oluşturulabilecektir. Söz edilen eşitlik kavramı üç temel boyutta incelenebilmektedir. Bu üç boyut hakların eşitliği, fırsatların eşitliği, bireylerin ve grupların hayat şartlarındaki eşitliktir. Eşitliğin sağlanması sosyal barış ve sosyal adaletin sağlanmasının ön koşulu olarak görülmelidir (Gören, 2019).

Gelir eşitsizliği söz konusu olduğunda malların eşit bölüşümü yapılamaz. Fırsat eşitsizliği olduğunda bilgidен ulaşma, sağlık hizmetlerine, sosyal güvenliğe ve güvenli bir çevreye kadar hemen pek çok alanda sorunlar meydana gelebilmektedir. Yaşama hakkı dağılımlarındaki eşitsizlikler ve politik katılım fırsatlarındaki eşitsizlik de toplumda birtakım problemlere yol açabilmektedir (Özdemir, 2017). Gini katsayısı Bronfenbrenner (1971) tarafından geliştirilmiştir. Gini katsayısı ile ülkelerin refah düzeyini belirlemek ve istatistik bilgisinin sağlanması mümkün olabilmektedir (akt. Özdemir, 2017). Gini

katsayısından elde edilen bilgilerden hareketle 2020 yılına ait veriler yorumlanabilir. Buna göre 2020 verilerine göre gelirin en adil dağıldığı ülkeler Slovakya, Slovenya ve Çek Cumhuriyetidir. Bunu İrlanda, Belçika, Norveç ve Danimarka gibi ülkeler kısmen adil ve eşit gelir dağılımının dağıtıldığı ülkelerdir. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin yüksek olduğu görülen ülkeler ABD, Meksika, Litvanya ve Türkiye gibi ülkelerdir (OECD Data, 2020).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) (1948) hakların eşitliğini önceleyen bir beynamedir. Beyannameye göre: “Tüm insanlar özgür doğar, eşit saygınlık ve haklara sahiptir.” Buna göre ırk, renk, cinsiyet, dil ve politik düşünceler vb., ulus veya devlet kökeni, mal varlığı, doğum yeri ve tarihi veya başka hiçbir unsura bakılmaksızın tüm insanlar eşit kabul edilmiştir. Fırsatların eşitliğinin var olması için bireylerin ekonomik ve sosyal faaliyetleri gerçekleştirmeleri için eşit sosyal, ekonomik, kültürel ve politik koşulların eşit ve tarafsız sağlanması gerekmektedir. Bu durum insanların başkalarının fikirlerine saygı duymaları ve seçimlerinde özgür hareket etmelerini ifade etmektedir. Kişilerin katılım haklarında bazı durumlarda kişilerin kişisel beceri, başarı ve çaba göstermeleri oranında kısıntıya gidilebilmektedir. Bunun rağmen toplumsal eşitsizlik durumu, toplumda ödüller ve fırsatlardan bireylerin eşit olmayan bir şekilde yararlanmaları şeklinde açıklanabilmektedir (Özdemir, 2017).

Gelir, mal varlığı ve sosyal yaşam gibi alanlarda sosyal eşitsizlik normal kabul edilebilmektedir. Bu durum normal ve kabul edilebilir karşılanabilmektedir. Normal kabul edilebilen bu durumu eşitlik ve adalet kavramları arasındaki farkla açıklamak mümkün olabilmektedir. Bu çerçeveden hareket edildiğinde eşitliğin hakların dağıtımında kabul edilebilir farklılıklara ya da diğer etmenlere göre değişikliklerde bir problem olarak görülmediği ortaya çıkmaktadır. Ancak adalet ve hakların dağıtımında bir eşitsizlik olması durumunda bu durum problem olarak sayılabilmektedir. Bir insan için neyin onun hakkı olduğu veya olmadığı toplumsal durum ve içinde bulunulan duruma göre belirlenebilmektedir. Zira ütopyik durumlar günümüzde hak, adalet ve özgürlüğün ele alınış biçimiyle uyumlu olmayabilmektedir (Balcı, 2005).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal adaletin sağlanması için ortak karar mekanizmaları kurulmuştur (Özdemir, 2017). Devletler sosyal adaleti sağlamak için çatışmalardan uzak durarak bazı görüşler geliştirmişlerdir. Sosyal demokratlar tarafından ortaya konulan bu görüşleri Barry (2017) üç madde hâlinde ele almıştır (akt. Özdemir, 2017):

- 1.Sermayenin iktidarına karşı birtakım önlemler alınmalıdır. Bunun için yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Sermaye ve kâr birey ve sendikalardan sonra gelmelidir.
2. Kapitalizmden kaynaklanan gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlik yeniden düzenlenmelidir. Yerinde vergilendirme ve transfer önlemleri yapılmalıdır. Piyasa mekanizması, sosyal adaletle tutarlı olmalıdır. Elde edilecek kazançlar eşit dağıtılmalıdır. Devletler, refah devleti olmalı ve insanlara yeterli geliri kazandırmalıdır.
- 3.Eğitim ve sağlık hizmetlerinde yüksek kalite ve verimin elde edilmesi gerekmektedir. Bu hizmetler, insanlara eşit verilmelidir. Piyasadaki “ödeme kabiliyeti” kıstasından uzaklaşılmalıdır. İnsanların konut sahibi olabilmeleri için piyasa güçlerine çeşitli müdahaleler yapılmalıdır.

Sosyal demokratların uzlaşarak ortaya çıkardıkları bu görüşler ele alındığında eğitimin sosyal adalette önem arz ettiği görülebilecektir. Balcı (2005) örgütte adalet yaklaşımı ile alınan kararlar ve uygulamaların iş ahlakı üzerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Eğitimsel ve toplumsal çıktılar adil ve eşit dağıtılması ile örgütsel boyut da gelişim gösterebilecektir.

2.2. Sosyal Adalet Liderliği ve Nitelikleri

Son yıllarda, liderlik kavramı kolektif bir uygulama veya süreç şeklinde ele alınmaktadır. Bu çerçevede sosyal adaleti öncüleyen çeşitli liderlik teorileri ile karşılaşılmaktadır (Özdemir, 2017). Marshall (2004) "Eğitim liderliği için geleneksel eğitim, sosyal adaletle ilgili sorunları ve endişeleri marjinalize eden bir kültürü yansıtıyor." (s. 4) sözleriyle bir eleştiri getirmiştir. Buna göre eğitim liderliği uygulamaları ile sosyal adaletin birbirinden ayrı düşünülmeceği görülmektedir. Theoharis (2007) ise “sosyal adalet için liderlik” sözüyle iyi liderliği belirtmek istemiştir. İyi liderliğin, geleneksel liderliğin aksine sosyal adaletle daha fazla yakın olduğunu ifade etmiştir (akt.Turhan, 2010).

Eğitim yönetimi ve sosyal adalet liderliği ile ilgili olarak tek bir tanıma ulaşılamamaktadır (Zhang, Goddard ve Jakubiec, 2018; akt. Eryılmaz, 2020). Zira tekil tanımlamaların sosyal adalet kavramının tüm özelliklerini karşılayamayacağı düşüncesinin etkisi büyüktür. Ayrıca yapılacak tek bir tanımla liderinin taşıdığı tüm özellikler de sınırlandırılabilecektir (McKenzie vd. 2008). Sosyal adalet kavramıyla ilgili tek bir tanımın yapılamaması, sosyal adalet liderliğinin tanımlanması noktasında da birtakım zorluklar çıkarmaktadır (Turhan, 2010).

Sosyal adalet liderlikte pek çok özellik bulunur. Buna karşın tüm tanımlarda ortak bir noktaya da vurgu yapıldığı görülebilmektedir. Bu ortak nokta ise eşitsizliğin ortaya

kaldırılması fikridir. Eşitsizliği ortadan kaldırılması düşüncesi, tüm tanımları tek bir potada bir araya getirebilmektedir (Furman, 2012; akt. Özdemir, 2017). Dantley ve Tillman (2006), bir sosyal adalet liderinin politika ve prosedürleri sorgulaması gerektiğini belirtirler. Buna göre okullarda sorgulayıcı lider, okulları şekle sokan ve ırk, sınıf ve cinsiyet gibi diğer belirteçlerden beslenen sosyal eşitsizlikleri ve marjinal tutumlara karşı eleştirel yaklaşmalıdır. Furman (2012), liderin eylem odaklı olmasını önerir. Eylem sayesinde liderin, sosyal adaletin sağlanması için çaba göstereceğini belirtir. Sosyal adaletli davranış liderler ırk, cinsiyet, cinsel yönelim ve engellilik gibi olumsuzlukların farkına varabilmektedir. Adaletsizlikleri daha iyi anlayabilecektir. Adaletsizliğe karşı eyleme geçerek okul ve sosyal değişim için aktivist biçimine geçerek önemli bir rol üstlenmiş olurlar. Larson ve Murtadha (2002) ise sosyal adalet kavramı ile liderlik, özgür, medeni, çok kültürlü ve demokratik bir toplum kavramlarını birlikte ele almışlardır. Bütün vatandaşlar için daha fazla özgürlük, fırsat eşitliği ve adaletin hayati bir öneme sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bahsi geçen hayati unsurların, bu unsurları içselleştiren liderler sayesinde daha anlamlı olacağını vurgulamışlardır. Sosyal adalet liderlerinin toplumda değişim ve dönüşümün önemli sembolleri oldukları söylenebilir. Nitekim sosyal adalet liderleri, toplumdaki her alanda kapsayıcı eşitlik ilkesine göre davranmaktadırlar. Bunun yanında değişim ve dönüşümle birlikte, sosyal adalet liderleri birer ahlaki temsilcilerdir. (Furman, 2012). Sosyal adalet liderlik dönüştürücülüğü esas alan bir süreçtir. Liderler sahip oldukları güçlerini hakkaniyet çerçevesinde kullanmalıdırlar. Toplum yararına çalışmalıdırlar (Shields, 2014). Bir başka araştırmasında ise Shields (2003), söz konusu dönüşümün kurumsal güç düzenlemeleri ile uygulamalarının topluma zarar verip vermemesi üzerine eğilmiştir. Buna göre gruplar arası baskı, dışlanma ve marjinalleşmenin ortadan kaldırılması noktasında liderin eleştirel bir farkındalık yaratmasının önemli olduğunu düşünülebilir. Howard (2007) ise bu dönüşümü kapsayıcı ve eşitlikçi okullar çerçevesinde beş aşamalı bir süreç olduğunu belirtmiştir (akt. Turhan, 2010). Eğitim liderlerinin örgüte bağlılığı, bu döngünün ön koşuludur. Birinci aşamada liderler, meslektaşları ile yapıcı bir iş birliği geliştirirler. Ortamında güven oluşmasını sağlarlar. İkinci olarak kültürel yeterlilikte mesleki gelişimi desteklemek için çaba gösterirler. Bu noktada kültürel yeterlik, değerler ve ilkeler kümesidir. Eğitimciler, öğrencilerin buldukları kültürler arasında etkili bir şekilde çalışırlar. Politikaları, uygulamaları, davranışları, tutumları ve yapıları desteklerler. Üçüncü olarak liderler, sosyal egemenlik ve sosyal adaletle karşı karşıya gelmelidirler. Howard (2007) bu aşamanın asıl amacının eğitimcileri işlerinde utandırmadan veya suçlamadan bilgilendirmek olduğunu belirtir.

Ayrıca eğitimciler ilham vererek sürecin süründürülebileceğini ifade etmiştir. Bu aşamada, okullar gelecekteki tüm yeniliklere yol gösterecek olan bir eşitlik uzak görüşlülük beyanı geliştirmeye çalışırlar. Dördüncü olarak sosyal adaletin sağlamalıdır. Bunun için öğretim uygulamalarının da dönüştürülmesi gerekir. Howard'a (2007) göre bu aşama önem arz etmektedir. Zira okul liderleri bu aşamada diğer kişilere karşı suçlayıcı olmazlar. Akademik başarısızlıkta çalışanları, öğrencileri ve aileleri suçlamazlar. Beşinci aşamada tüm iç ve dış paydaşlarla kapsayıcı bir ilişki geliştirilir.

Okulda kalıcı başarısızlıklar bazı öğrencilerde ötekileşme duygusuna itebilir. Bu gibi öğrenciler yabancılaşma yaşarlar. Okulla bağlarını koparma eğilimine girerler. Bu yüzden bu öğrencilerin eğitimden uzak kalmaları veya gelecek hayatlarındaki başarıdan koparılmaları ve fırsat tanınmaması bir tür adaletsizliği meydana getirir (McClean, 2014; akt. Özdemir, 2017). Bu yüzden okul liderleri, okullarında kapsayıcı olmalıdırlar. Sosyal adalet ve marjinalleşen durumlarla ilgili çalışmalar yapmalıdırlar. Daha kapsayıcı uygulamalar için çaba sarf etmelidirler. Theoharis (2007) okuldaki kapsayıcı ortam üzerinde durmuşlardır. Okullarda marjinalleşmenin ortadan kaldırılmasında sosyal adaletin sağlamanın önemli olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal adalet için liderlikte ırk, sınıf, cinsiyet, engellilik, cinsel yönelim ve diğer tarihsel ve halihazırda marjinalleştiren durumlara karşı duruşun önem arz ettiği belirtilmiştir. Sosyal adalet lideri, , pedagojik uygulamalar ve öğretim programının daha kapsayıcı olması için çalışmalıdır. Böylece insanlar arasındaki farklılıkların da ortadan kaldırılmasına fırsat verilmiş olacaktır (Theoharis, 2007; Akt. Turhan, 2010).

Literatürde çoğu araştırmacı, sosyal adaletin liderlik edilen topluluğun kendi bağlamında ele alınması gerektiğini belirtmektedir (Özdemir, 2017; Eryılmaz, 2020). Bu konuda Arar (2015) eğitim liderlerinin ahlaki sorumluluğunun üzerinde durmuştur. Marjinalleştirilmiş gruplar ve azınlıklar ayrımcılık ve kaynak eksikliği sebebiyle birtakım sorunlar yaşarlar. Bu sorunların ortadan kaldırılması için sosyal adalet lideri, ahlaki sorumluluk davranışını özümsemiş olmalıdır. Okullarda, sosyal adalet lideri, ahlaki sorumluluğun aşılmasına izin vermelidir. İmtiyazlı ve imtiyazsız öğrencilere yönelik algılarını değiştirebilmelidir. Öğrencilere umut vermelidir. Kısacası sosyal adaletin ilkelerini uygulamada yansıtmalıdır. Böylece eşitsizlik ve adaletsizliği ortadan kaldırmabileceğini göstermelidir. Fakat eğitim, teoride belirtilen durumların dışında aslında karmaşık bir yapıdır. Bu yüzden okuldaki eğitim liderleri, tüm çalışma alanında bu gerçekliği unutmamalıdır. Her türlü süreci iyi analiz etmelidir. Sosyal adalet liderliği “doğru” ya da “nesnel” öğelerin bulunmaması halidir (Arar, 2015). Tüm sosyal

adalet/eğitim reform çabalarında kasıt ve sreklielik çerçevesinde yeniden keşfe dikkatini çeker (Eryılmaz, 2020). Brooks vd. (2007) sosyal adaletin yeniden yapılandırılan bir süreç olduğunu ifade ederler. Lider, lokal çerçevede ortaya çıkan her türlü ihtiyaa çözüm bulmanın yollarını araştırmalıdır. Bu yüzden sosyal adalet liderlerinin sosyal yapıda ilişkileri geliştiren, dönüşüme önem veren ve sorgulayıcı aktivistle olduğunu ifade ederler. McKenzie vd. (2008) okullarda sosyal adalet liderliği noktasında özelleştirilmiş bir tanımın yapılamayacağını belirtmektedir. Sosyal adaletin, evrensel bir kavram olmadığını ifade ederler. Bu yüzden sosyal adalet liderlerinin, yerel manada toplumun durumuna göre çalışmalarını sürdürebileceklerini belirtirler. Bu durumu Oplatka ve Arar (2016) alışmasında geleneksel yapının egemen olduğu toplumlarda adalet, eşitlik, saygı gibi kavramlara farklı anlamlar yüklediklerini söylemektedir. Bazı araştırmacılar sosyal adaletin bağlama göre farklılık içerebileceğini belirtirler. Bir kısım araştırmacı ise sosyal adaletin temel doğasında bağlamlar, sosyopolitik ve kültürel çevrenin bulunduğunu ifade ederler. Bu noktada insanların doğruluğuna inandıkları birkaç tutum, kavram ve ilkenin sosyal adalete gömülü olduğu söylenbilir. İlgili literatür eğitimdeki eşitsizlik ve boşluklara karşı çözüm yolları geliştiren liderlerin belirgin özelliklerini açıklamaya çalışır (Berkovich, 2014). Sosyal adalette liderlik eleştirel bilinç, şefkat, demokratik ilkeler, psikolojik çevreleme, özgürleşme ve değişim gibi durumların eyleme geçirilmesiyle ilgilidir. Eylemi ncleyen liderler, ahlaki bir kodu yerine getirmek için uğraşırlar. Kendilerine toplumu düzeltme misyonunu verirler. Toplumu düzeltme misyonu ile okuldaki olumsuz etkiler aşılabilir. Okulun başarısı ve hayalleri için şans tanır.

Okullarda sosyal adalet ve değişime karşı bir nevi direnç olabilmektedir. Bu durumu araştırarak sosyal adaletin önemini vurgulayan pek çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda, sosyal adaletin tesis edilmesi için cesur ve ısrarcı olunması gerektiği üzerinde durulmuştur. Sosyal adalet liderleri direnen kişilerdir. Muhalefet ederler. Gerektiğinde isyan ederler. Hayal gücüne sahiptirler. Her yerde baskıcı ve sömürücü durumlara karşı dururlar ve bu durumları dönüştürmeye gayret ederler. Sosyal açıdan adil bir lider vizyon sahibi olmalıdır. Vizyonunda i ve dış paydaşların dahil olmasını isteyen, öğrencilerin farklılıklarını zenginlik sayan, eşitliğe aykırı durumları ortadan kaldırmaya çalışan, bütün öğrencilerin gelişimlerini sağlamaya gayret eden vb. nitelikler bulunmalıdır (Slater ve diğerleri, 2014).

Theoharis (2009), sosyal adaletli okul liderliği için temel gereksinimleri şu şekilde belirtmiştir (akt. Turhan, 2010): Bu gereksinimler kavram olarak ifade edilmiş bilinç, beceri ve bilgilerle donanma, liderlik yeterliklerini iselleştirebilme, kapsayıcı biçimde

insanlara kendilerini ifade etmelerine fırsat sunma, öğretim programı bağlamını geliştirme, okula bağlılığı arttırma, öğrenci başarılarını arttırmaya gayret etme, kişisel ve mesleki becerileri sürekli gösterebilmedir.

Frattura ve Capper (2009) da bu konuda şu özellikleri; heterojen eğitim yapma ve bu konuda yeterlik sahibi olma, ayırım yapmaksızın bütün öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya çalışma, öğrenci farklılıklarının farkında olma, gayretli öğrencileri savunma, ilerleme ve tutarlı olma, eşitlikçi ve farklılıklara saygılı olma, etik ilke ve değerlere sahip olma şeklinde belirtmişlerdir (akt. Turhan, 2010):

Gören (2019) ilgili literatürü inceleyerek sosyal adalet liderinde bulunması gereken nitelikleri ortaya koymaya çalışmıştır. Buna göre sosyal adalet liderinin sorgulayıcı olması, eleştirel yaklaşabilmesi, değişim ve dönüşüme açık olması, aktivist bir yapıda olması, ötekileştirme yapmaması, kapsayıcı olması, demokrat olması ve ümit verici olması gerekmektedir. Ayrıca söz konusu liderlerin iyimserlik çerçevesinde başaramayan öğrencinin olmamasına inanması, eşitlikten yana olması, merhamet sahibi, titiz, kültürlü, ilgili ve düşünceli olması, ilişkileri öncüleyen olması ve adanmışlık duygusunun güçlü olması da beklenmektedir.

Yukarıdaki tüm araştırmalar çerçevesinde sosyal adalet liderliği ve sosyal adalet liderinin özellikleri incelendiğinde lider ve kavramla ilgili olarak şu sonuçlara ulaşmak mümkün olmaktadır.

- 1.Lider, topluluk bağlamında yeniden üretim yapandır.
- 2.Kavram, dinamik bir kavramdır.
- 3.Kavramım çok fazla yönü bulunmaktadır. Bu yüzden tek bir tanıma ulaşılması güçtür.
- 4.Lider ve kavram çok boyutludur.
- 5.Lider ve kavram üzerine çok fazla araştırma yapılmıştır.

2.3. Sosyal Adalet Liderliği Boyutları

Bir model olarak sosyal adalet, sosyal adaletin bir grupta ve grubun çalışmalarında, farklı derecelerde ele alındığını kabul eder. Model, beş boyutta ele alınır. Bu boyutlar şunlardır: saflık, çok kültürlü entegrasyon, özgürleştirici eleştirel bilinç, yetkilendirme, sosyal adalet savunuculuğudur. Bu beş boyut gruptaki sosyal adaletin derecesini de açıklar (Arar, 2015). Nitekim bir liderin sosyal adalet bilincinin durumuna göre sosyal adalet meselelerine çağrıda bulunulması beklenmektedir. Sosyal adalet modelindeki beş boyut, belli bir periyot dahilinde birbiri ardı sıra gelmeyebilir. Tuckman ve Jensen (1965) grup çalışmasının gelişimsel bir süreç boyunca ortaya konulabileceğini ifade ederler. Yani grubu

oluşturan üyeler, süreç boyunca bir araya gelirler. Çatışmalar ve çeşitli normlar oluştururlar. Sosyal adaletin, bir grupta oluşabilmesi için belli bir sürecin geçmesi gerekmektedir (akt. Turhan, 2010). Ancak sosyal adalet liderliği daha fazla bileşenli ve boyutlu olarak görülmektedir. Bu Boyutlar aşağıda ve ilerleyen sayfalarda verilmiştir.

2.3.1. Sağlık Boyutu

Grup üyeleri, düşünsel ve etnik kültürel bir bakış açısı ile bir araya gelirler. Grup üyelerinin sorunları, içsel fenomenler şeklindedir. Sue ve Sue (2008) bu bakış açısını etik bir perspektif şeklinde kabul ederler. Bu aşamada grup üyelerinin kendi aralarında etkileşimde buldukları görülür. Grupça tüm süreç yaşanır. Ortaya birtakım sorunlar çıkar. Grup liderleri tarafından paylaşılan ortak inanıştan hareket edildiğinde bu boyutta grup üyelerinde şu özelliklerin varlığı dikkati çeker. Grup üyeleri ırk, etnisite, cinsiyet, ekonomik sınıf ve din gibi çok farklı değişkenliğe sahiptirler. Heterojenlik, grubun iyi bir grup olduğu belirtir. Çünkü farklılıklar, grup üyelerinin birbirlerinin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel farklılıklarını keşfetmelerine imkân sağlar. Ayrıca grup üyeler birbirlerini anlamada ve kabullenmedeki sınırlarının da farkına varabileceklerdir. Bu noktada sosyal adalet liderine birtakım roller düşer. Lider, grup üyelerinin birbirlerini oldukları gibi kabul etmelerine aracılık etmelidir. Grup içinde eleştirel ve sorgulayıcı bakış açısının oluşması için gayret eder (Özdemir, 2017).

2.3.2. Çok Kültürlü Entegrasyon Boyutu

Bu boyutta grubun hareketi intrapsişikten ekstrapişike doğru olur. Grup üyelerinin farklılıklarını keşfetmeleri için cesaretli olmaları beklenir. Grupta paylaşım yapmak ve ortak alınan kararlara katılmak önem arz eder (Eryılmaz, 2020). Sue ve Sue (2008) bu tip bir yaklaşımın etik bir perspektif gibi olduğunu kabul ederler. Bunun yanında grup üyelerinin birbirlerinin kültürel geçmişlerini ve dünya görüşlerini anlamlandırmaya çalıştıklarını ifade ederler. Gruptaki ortak inanış, başta grup lideri olmak üzere grubun tüm üyelerine farklı bakış açıları, fikirler, görüşler, değerler, ilkeler, tecrübeler ve varsayımlar kazandırır. Grup lideri daima çaba içinde olmalıdır. Liderin gösterdiği çaba, grupta ortaya çıkabilecek sorunların ve çatışmaların önlenmesi noktasında yardımcı olabilecektir (Gören, 2019).

2.3.3. Özgürleştirici Eleştirel Bilinç Boyutu

Bu boyutta grup liderleri, yaşadıkları tecrübeleri derinlemesine kullanır. Grup üyelerinin farklı politik, sosyal ve tarihi köklere sahip olduklarını anlamalarına destek verir. Adalet kavramının tam manasıyla uygulayamayan bir toplumda yaşadıktan sonra gruba dahil olan üyeler, bu boyutta adalet ve farkındalık boyutuna ulaşırlar (Ratts ve Anthony, 2010; akt. Şama veKolamaz, 2011).

2.3.4. Yetkilendirme Boyutu

Bu boyutta grup üyeleri yetkilendirilir ve gerekli araçlarla donatılır. Bu sayede üyelerin kendilerini savunabilmelerinin önü açılmış olur. Üyelerin kendi duygu ve düşünce evrenlerini yönlendirmek için belli bir kapasiteye ulaşmaları gerekmektedir. Ayrıca kendilerini grubun katılımcı üyesi olarak kabul etmeleri için “yetkilendirilmiş” hissetmeleri gerekmektedir. Yetkilendirme inanç, farkındalık ve bilginin grup üyelerinin kendilerini sürdürülebilir bir değişikliğe götürmeyeceğini bilmelerinden kaynaklanır. Bu yüzden yetkilendirme, grup üyelerinin öz güven ve öz savunma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur (Eryılmaz, 2020). Ayrıca üyeler, toplumun öz yeterliliğe sahip bireyleri de olurlar.

2.3.5. Sosyal Adalet Savunuculuğu Boyutu

Sosyal adalet savunuculuğu boyutunda, geleneksel bağlarda bir gerilmesine meydana gelir. Bu yüzden lider ve üyeler geleneksel bağlamın dışına çıkmalıdır. Bu çıkış durumunu savunmalıdırlar (Özdemir, 2018). Lewis, Arnold, House ve Toporek (2002) savunuculuk Yeterliliklerini geliştirmişlerdir. Bir örnek üzerinden geliştirilen bu kavram şu şekilde açıklanabilir: Zorbalıkla mücadele edilirken farklı yollar denenmektedir. Zorbalığa uğrayan üyeler bir araya gelirler. Okul yönetimi ve çalışanları da okullarına şiddet, ayrımcılık ve zorbalık karşıtı bir programı uygulayabilirler. NNCW, K-12 okullarında zorbalık ve şiddete karşı çeşitli faaliyetlerin gerçekleştirildiği ve bir hafta boyunca uygulanan programdır. Programı uygulayan o okullarda zorbalığın kısmen azaldığı belirtilmektedir. Ayrıca bu programın olumlu bir okul ikliminin oluşmasına da katkı sağladığı ifade edilmektedir (RattsveAnthony, 2010; akt. Şama veKolamaz, 2011).

2.3.6. Eleştirel Bilinç Boyutu

Bu boyutta birey sosyal, politik ve ekonomik baskıların farkına varmaya başlar. Baskılara karşı koyar. Sosyal adalet lideri baskılara karşı koyma biçimini okullarda

geliştirmeye çalışarak baskı, dışlama, ötekileştirme vb. olumsuz davranışların oluşmasını engellemeye çabalar (Özdemir, 2018). Bu boyutu, eleştirel bilinç kavramıyla birlikte ele alır. Bu noktada, grup üyeleri ortaya çıkan sorunların kendileri dışındaki etkenlerden kaynaklandığının farkında olurlar. Kendilerini suçlamaktan vazgeçerler. Liderler ise bilişsel yeniden çerçeveleme tekniğini kullanarak olay ve durumlara yeni ve farklı bir bakış açıları getirebilirler. Anlatı yaklaşımı tekniği grup üyelerinin kendi hikâyelerini tekrar yazmalarına yardım eder. Mesela liderler, hikâyelerini bilişsel olarak yeniden çerçevedikleri zaman, grup üyelerinin birbirlerini destekledikleri için ortam oluşturmaya çalışmalıdırlar. Böylece üyelerin, sorunun çevresel olduğunu anlamalarına destek olabilirler (Eryılmaz, 2020).

Grup üyelerinin güçlü bir farkındalık geliştirdikleri zaman, bu durumun onları harekete geçireceğini düşünür. Harekete geçme durumu bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç sayesinde grup üyeleri problemin kendilerinden kaynaklanmadığı anlayabileceklerdir. Çünkü sorun grupta ya da kişi de değil, çevrede bulunmaktadır. Uzun süreli bir değişim için kişinin toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulları kabul etmesiyle mümkün olabilir. Sosyal adalet lideri üyelerin kendilerini ifade etmeleri noktasında onlara destek vermelidir. Sorgulayıcı düşünme yeteneklerinin geliştirilmesine katkı sunmalıdır. Böylece grup üyeleri baskı sistemlerinde görülen eşitsizlik ve adaletsizlik kavramlarını daha iyi anlamlandırabileceklerdir (Özdemir, 2018).

Wade (2007) anaokulundan itibaren öğrencilere, çok fazla zorluklarla karşı karşıya kalacaklarının anlatması gerektiğini söyler. Ayrıca insanlığa sahip çıkmalarının gerekli olduğunun da vurgulanmasının önemi üzerinde durur. Bunun için öğrencilerin üretken ve güçlü bir yapıda olmaları için çalışılmalıdır. Yetişkin olduklarında baskı ve adaletsizliğe karşı durmalarının önemli olduğunu ifade eder. Zira iyi eğitilmiş çocuklar ve gençler ilerleyen yıllarda toplumun önemli yapı taşları olacaklardır. Bu noktada öğretmenlerin, öğrencilere bilgi ve beceri aktarımının önemini ifade eder (Çelik, 2015). Sapon ve Shevin ise (2007) okulların dünyayı ve insanlığı dönüştürebilme gücünün üzerinde dururlar. Dönüştürme gücüne sahip okullarda öğrencilere fikir, bilgi, beceri, tutum ve özgüven kazandırılır. Okulların topluma dolayısıyla toplumdaki adaletsizlik ve eşitsizliğe sadece ayna tutmamaları gerektiğini belirtirler. Okullar, çözüm yollarının geliştirildiği yerler olmalıdır (Çelik, 2015).

Sosyal adalet lideri, her şeyden önce üyelerini sorgulayıcı ve eleştirel düşünmeye yönleltmelidir. Üyelerin kendilerini ifade edebilmelerine yardım etmelidir. Üyeler bu şekilde toplumdaki adaletsizlik ve eşitsizliğe karşı çözüm yolları geliştirebileceklerdir. Bu

tespit bir örnekle daha somut hâle getirilebilir. Buna göre bir okulda zorbalık yapan grupların farklı olanın zorbalığa nasıl maruz kaldığını anlamaları için zorbalık yapan gruplara yardımcı olunabilir. Böylece zorbalık yapan grubun kendisiyle yüzleşmesi için fırsat verilmiş olur (Özdemir, 2018).

Eleştirel eğitim felsefesi kıta akımları, Marksizm ve eleştirel kuramlardan etkilenmiştir (Aydın ve Akto, 2021). Bu noktada Freire'in *Ezilenlerin Pedagojisi* (1990) adlı eserinin eleştirel pedagojinin önemli bir kaynağı olduğu söylenebilir. Her düzeydeki insanın başkalarıyla diyalog içinde olduğunu belirtir. Diyalogların insanları kendileriyle yüzleşmeler yaşamalarını sağladığını ifade eder. İnsan zamanla yaşadığı çelişkileri algıyabilecektir. Ancak bu durumun oluşabilmesi için gerekli ortam ve koşulların uygun olması gerekmektedir. Hatta insan, söz konusu ortam ve koşullar olduğunda kendi kendisi de sorgulayabilecektir. Böylece adaletsizliğe ve eşitsizliğe uğrayan ezilen kesim için çözüm yolları arayabilecektir. Ezenlere karşı mücadele içine girecektir. “Olmanın, gibi olmak ve gibi olmanın da ezenler gibi olmak” ikilemi insan dışı olmanın bildirgesi şeklinde ele alınmaktadır. Kısacası, özgür düşünebilmek acı bir doğumdur denilebilir (Özdemir, 2018).

Furman (2012) ise sosyal adalet liderliğini beş boyutta ele almıştır. Söz konusu beş boyut şunlardır: kişisel, kişilerarası, toplumsal, sistemik ve ekolojik boyut. Kişisel boyutta sosyal adalet lideri kendisine öz eleştiri getirebilmeli, sorgulayıcı olmalıdır. Hemen her konuya eleştirel bir gözle bakabilmelidir (Özdemir, 2018).

Dantley ve Tillman (2008) ise derin bir düşünme becerisi geliştiren liderlerin üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu liderlerin kendi kimliklerini kavrayabileceklerini belirtirler. Kendi problemlerine veya önyargılarına çeşitli çözüm yolları bulabileceklerini söylerler. Çelik (2015) bir liderin öncelikle kendi özelliklerinin farkında olması gerektiğini, gerektiğinde kendisini eleştirmekten kaçınmaması gerektiğini ifade eder. Sadece bu tür liderlerin başkalarına yardımcı olabileceğini vurgular. Bu noktada Furman'ın kişisel boyutu ile Özdemir ve Kütküt'ün (2015) eleştirel bilinç görüşleri ile benzerlik gösterdiğini belirtmek gerekir.

2.3.7. Destek Boyutu

Destek boyutunda, sosyal adalet lideri okullardaki dezavantajlı grupları destekler. Dezavantajlı bireylere yardımcı olmaya çalışır. Bu boyuttaki okul müdürleri ötekileştirilmiş durumdaki grup ve bireylerle ilgilenir. Problemlerine çözüm yolları arar. Bu grup ve bireylerinde nitelikli eğitim almalarını gerektiğini düşünür. Bunun için her türlü

çalışmayı sergiler. İlgi çekici eğitim programları oluşturarak tüm öğrencilerle birlikte dezavantajlı kişilerin de nitelikli eğitim almalarını sağlamaya gayret eder (Özdemir, 2018). Sosyal adalet lideri olarak okul müdürü, okuldaki tüm öğrencilere yönelik olarak zengin içerikler oluşturulması için çaba gösterir. Okulda eleştirel bir ortamın var olması için çeşitli sohbetlerin düzenlenmesine destek verir. Bu noktada risk alır, hedeflerini açıkça belirler, işbirliğine önem verir ve tüm süreci gözlemler. Bir okulda, okul müdürlerinin desteklediği öğretmenlerde motivasyon artar ve dolayısıyla bu olumlu atmosfer okulun başarısına yansır. Destekleyici boyutta geliştirici ve ilerlemeci lider anlayışı oluştuğunda, birey ve grup örgütün amaç, hedef, değer, ilke ve tüm özelliklerini daha kolay kabul etmektedirler. Okul örgütündeki herkeste bir bağlılık ve aidiyet duygusu meydana gelir (Şama ve Kolamaz, 2011)

Okullarda lider olarak müdürün verdiği destekle ilgili kavramın House'un (1981) sosyal destek yapısı ile ilişkili olduğu da görülmektedir. Buradan hareket edildiğinde sosyal desteğin dört değerlendirme boyutuna sahip olduğu görülebilir. Bu boyutlar şunlardır: Duygusal ilgi, araçsal yardım ve bilgi değerlendirme boyutları. Okulda öğrencilere yönelik destek davranışlarının azalması ile öğrencilerin motivasyonlarında azalma meydana gelir. Bununla ilgili olarak birtakım disiplin davranışları, çeşitli problemler ve başarının azalması gibi olumsuzluklarda oluşur (Günbayı, Dağlı ve Kalkan, 2013) Okul müdürü, aynı zamanda okulun tamamına bilgi ve deneyimi öğretendir. Bu yüzden okul müdürü bilgiyi, deneyimi, tespit ettiği hataları ve olumlu olduğunu düşündüğü birtakım gerçekleri okullarında öğretmelidir. Böylece okul müdürü, öğretimsel liderlik de ortaya koymuş olur. Öğretimsel liderlik, okul başarısını en üst noktalara taşıyan bir liderliktir (Bilge, 2013). Öğretimsel liderler hem tasarımcı hem öğretmen hem de yöneticidirler. Özdemir ve Kütküt'ün (2015) liderlere etkili iletişim yapmalarını sağlayan, dezavantajlı birey ve gruplarla güven esaslı ilişkilerini geliştiren, böylece sosyal adaleti tasarlamamayı temel alan destek boyutu, kişilerarası boyutu ile de ilişkilendirilebilir.

2.3.8. Katılım Boyutu

Bu boyutta amaç tüm öğrencilere fırsat verilerek eşit koşullarda nitelikli eğitime katılmalarıdır. Bunu için eğitim ortamında gerekli düzenlemeler yapılır. Bu boyuttaki sosyal adalet lideri, tüm öğrencilerle birlikte dezavantajlı öğrencilerin de nitelikli eğitim almaları için tüm önlemleri alır (Özdemir, 2018). Sosyal katılım boyutunda lider; Irk, din, dil, cinsiyet, etnik köken gibi farklılıkları zenginlik olarak görür. Bu tür özelliklerden dolayı dezavantajlı olan bireylerle birlikte fiziksel ya da zihinsel engeli bulunan bireylere

yönelik birtakım çalışmalarda bulunur. Kısacası okulda her türlü katılım onun için önemlidir. Katılımı sağlamak için çalışır. Engellilik; bir bireyin herhangi bir bakımdan engel durumu bulunmayan diğer bireylerle her yerde etkin ve eşit şartlarda yaşamını devam ettirmesine engel teşkil edebilecek uzun süreli sayılabilecek fiziksel, zihinsel, düşünsel veya algısal bozukluk taşıması şeklinde açıklanmıştır. Madde 3'te ise, engellilere yönelik olarak fırsat eşitliğinin sağlanması, ayrımcılık yapılmaması, insanlık onur ve niteliklerine saygılı olunması, farklılıkların zenginlik olarak görülmesi, kadın ve erkek eşitliği, engelli çocukların gelişim kapasiteleri ile kişisel kimliklerini koruyabilme haklarına saygı gösterilmesine dikkat edilmesi gibi durumlar açıklanmıştır. Bu bildirimlerle özel gereksinimli bireylerin tüm okullarda eğitim fırsatından faydalanmaları sağlanmıştır. Buna bağlı olarak okullarda öğrenciyi merkeze alan eğitim sisteminin gereği ve önemi ortaya konulmuştur. Söz konusu bildirimlerden hareketle Avrupa Birliğine bağlı ülkelerde özel gereksinimli bireylerin eğitimleri ile ilgili olarak birtakım adımlar atılmıştır. Bu adımlardan bazıları şunlardır: Kaynaştırma eğitimine yönelik yasal düzenlemeler, bütçelendirme, ihtiyaçların belirlenmesi. 1992-1993 yılında ise Türkiye'de de pilot çalışmalar başlamıştır. Pilot çalışmada fiziksel ve bilişsel engelinden dolayı dezavantajlı durumda bulunan öğrencilerin ve grupların kaynaştırma eğitimleri almaları sağlanmıştır. 1997 yılında ise 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ilk kez "kaynaştırma uygulamaları sistemi" ortaya konulmuştur. Bu kararnamede birtakım yeni kavramlara yer verilmiştir.

2.4. İlgili Araştırmalar

Çınar ve Nayır (2022) "Eğitimde Sosyal Adalet Liderliği ile Okul Aidiyet Duygusu Arasındaki İlişki: Kanonik Korelasyon Analizi" adlı çalışmalarında ortaöğretim öğrencilerinin okul müdürlerinin sosyal adalet liderliklerini orta düzeyde değerlendirmiştir. Öğrencilerin okula aidiyetleri de orta derecede ölçülmüştür. Bununla birlikte destek, katılım ve eleştirel bilinç değişkenleriyle okul aidiyeti duygusu alt boyutu aidiyet duygusu ve reddedilme duygusu değişkenleri arasında pozitif yönlü ilişki saptamışlardır.

Doğan'ın (2022) yaptığı incelemede okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği ile okul iklimi arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışma nicel yapılmıştır. İlişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Gaziantep ilinde yapılan araştırmaya tüm okul kademeleri dahil edilmiştir. Araştırmaya 20.937 öğretmen dahil olmuştur. Sonuç olarak okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği davranışları ile okul iklimine yönelik öğretmen algıları arasında yüksek düzeyde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu ilişki pozitif yöndedir.

Yeşil ve Sincar (2021) eğitimde sosyal adalet liderliği ile ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmaların odak noktasına ilişkin bir araştırma yapmışlardır. İncelemede üç kıstas belirlenip bu kıstasların üzerinde durulmuştur. Bu kıstaslar dağıtılmış, kültürel ve katılımcı kıstaslarıdır. Sonuç olarak sosyal adalet liderliğinin okul örgütlerinde farklılıkları ve önyargıları tanımlamak, tüm üyelere yönelik olarak yüksek beklentileri kapsayan bir kültür meydana getirmek, kapsayıcı bir öğretim programı oluşturulmasını kolaylaştırmak şeklinde pek çok yetki ve deneyim gerektirdiği ortaya çıkmıştır. Bunun yanında sosyal adalet liderleri olarak okul müdürünün okulda yaşadığı birtakım problemler de ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca eşitsizlik, dezavantajlı bölgeler, toplum, okul kültürü, öğrenci gibi kavramlarla ilgili araştırmalar da yapılmıştır.

Güler (2021) öğretmenlerin sosyal adalet liderliğinin öğrenci motivasyonu arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuç olarak öğrenciler, öğretmenlerinin sosyal adalet liderliği davranışlarını orta düzeyde algıladıkları tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca etkileşimsel adalet, sosyal içerme ve kapsayıcı öğretim kavramları sosyal adalet liderliğinin alt boyutları biçiminde ele alınmıştır. Bu üç kavrama verilen cevaplardan hareket edildiğinde öğrenci algılamasının aynı şekilde orta düzeyde olduğu görülmektedir. Öğrenci motivasyonu değişkeninin alt boyutları arasında yer alan okula bağlılık ve okul performansları orta düzeyde algılanmıştır. Akademik ve sosyal hedefler ise yüksek düzeyde algılandığı tespit edilmiştir. Her iki değişken arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu görülmüştür.

Yıldırım'ın (2021) yaptığı çalışmada okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği uygulamaları ile öğretmen motivasyonu arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışma nicel yapılmıştır. İlişkisel tarama modeli kullanılmıştır. 421 öğretmen, çalışmanın katılımcıları olmuştur. Sonuç olarak okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği ile öğretmen motivasyonları arasında yüksek düzeyde bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu ilişki aynı zamanda pozitif yönlüdür.

Tosun, Ay ve Koçak (2020) yaptıkları incelemede sosyal adalet liderliği sürecinde yöneticilerin yaşadıkları zorlukları araştırmışlardır. Bununla birlikte çalışmanın sonucuna göre çeşitli önerilerde bulunulması da amaçlanmıştır. Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yönetici görüşleri bu yolla tespit edilmiştir. Elde edilen verilerden hareketle okulların dezavantajlı olarak kabul edilmesinde şunlar etkilidir: Okulların fiziksel ve sosyal durumları, okulun çevresi, öğrenciler ve velilerdir. Yöneticiler okullarda sosyal adaleti sürdürme noktasında birtakım sorunlar yaşadıklarını

belirtmişlerdir. Söz konusu sorunların veli tutumları, yasal düzenlemeler ve yetersiz zaman dolayısıyla ortaya çıktığını ifade etmişlerdir.

Börü'nün (2019) yaptığı çalışmada ilkokul müdürleri ve ilkokul öğretmenlerinin sosyal adaletin sağlanmasına yönelik yapılan uygulamaların etkililiği ile ilgili görüşleri ele alınmıştır. Araştırma nitel yapılmıştır. 7 ilkokul öğretmeni ve 7 ilkokul müdürünün katıldığı çalışmada dört tema esas alınmıştır. Çalışmanın sonucunda milli eğitim sistemindeki sosyal adalet uygulamaları okul müdürleri ve öğretmenlerin sorumluluğuna bırakıldığı ifade edilmiştir. Sosyal adalet uygulamalarının okul müdürü ve öğretmenlerin inisiyatifine bırakıldığı belirtilmiştir. Bunun yanında mevzuat dışında kalan sosyal adaletle ilgili uygulamaların okul müdürlerinin liderlik becerileri ve vizyonlarına bağlı değişiklik gösterebileceği tespit edilmiştir. Söz konusu değişikliğin de okullar arasında birtakım eşitsizliğe yol açabileceği ifade edilmiştir.

Büyükgoze, Şayır, Gülcemal ve Kubilay (2018) öğrenci görüşlerinden hareketle sosyal adalet liderliği ile öğrenci bağlılığı ilişkisini ele almaya çalışmışlardır. Çalışmanın verilerinden hareket edildiğinde sosyal adalet liderliği ve öğrenci bağlılığı değişkenleri arasında orta düzeyli olumlu bir ilişki olduğunu, sosyal adalet liderliğinin destek boyutunun, öğrenci bağlılığındaki değişimde %28 etkili olduğu görülmüştür. Sosyal adalet liderliğinin boyutlarının katılımcı lise öğrencilerinin bağlılığındaki toplam değişim ise %34 oranında açıklanmıştır.

Bozkurt (2017) okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği davranışlarına yönelik olarak bir ölçme aracı geliştirmek için bir çalışma yapmıştır. Bu çerçevede okul müdürlerinin sosyal adalet uygulamalarının öğretmen algılarına odaklanmıştır. 325 öğretmenin katılımıyla hem geçerli hem de güvenli bir veri toplama aracı meydana getirmiştir.

Özdemir (2017) ise okula dönük tutum, okul bağlılığı ve sosyal adalet liderliği ilişkisini lise öğrencilerinin görüşlerine göre ele almıştır. Çalışma Ankara'da bulunan 11 resmi lisede yapılmıştır. 530 öğrencinin görüşleri alınmıştır. Bu öğrencilere "Sosyal Adalet Liderliği", "Okul Bağlılığı" ve "Okula Yönelik Tutum" ölçekleri uygulanmıştır. İncelemenin sonucunda öğrencilerin okul bağlılığı ve okula dönük tutum puanları orta düzeyde tespit edilmiştir. Verilerden hareketle okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği davranışlarını orta düzeyde ortaya koyabildikleri görülmüştür. Ancak sosyal adalet liderliğinin okula yönelik tutum ve okul bağlılığı arasında orta düzeyde pozitif yönde bir ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Okul müdürlerinin sosyal adalet liderliğini sergileme

oranlarının öğrencilerin okula bağlılık ve okula yönelik tutumları üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Özdemir ve Pektaş (2017) yaptıkları araştırmalarında sosyal adalet liderliği ile okul akademik iyimserliği arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Çalışma Ankara'nın Mamak ilçesinde yapılmıştır. 453 öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilen araştırmada tüm veriler Sosyal Adalet Liderliği Ölçeği ve Okul Akademik İyimserlik Ölçeği ile toplanmıştır. Sonuç olarak sosyal adalet liderliği ve okul akademik iyimserliği arasında orta düzeyde bir ilişki bulunduğu ortaya çıkmıştır. Ancak söz konusu ilişki pozitif yönlüdür. Sosyal adalet liderliği ile okul akademik iyimserliği arasında önemli ve ayrılmaz bir bağ olduğu tespit edilmiştir.

Özdemir ve Kütküt (2015) sosyal adalet liderliği ile ilgili bir ölçek geliştirmişlerdir. Söz konusu ölçek, bu konu ile yapılan çalışmalara katkı sağlamıştır. Çalışmada sırasıyla eleştirel bilinç, destek ve sosyal içermeye boyutlarında öğrenci görüşleri alınmıştır. Nicel yapılan çalışmada, Türkiye'deki okul yöneticilerinin liderlik davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bunu için elverişli, geçerli ve güvenli bir veri toplama ölçeği oluşturulmuştur. Oluşturulan ölçek, bu çalışmanın sosyal adalet liderliği ile ilgili olarak öğrenci görüşlerini de yansıtmıştır. Araştırma boyunca belirtilen boyutlar üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Furman'ın (2012) okul ortamında demokratikliği temsil eden, tüm üyeleri karar sürecine katılmalarını teşvik eden, farklı görüşlere ve ötelenen gruplara hoşgörülü ve kucaklayıcı olmayı temsil eden toplumsal boyutu; Özdemir ve Kütküt (2015) tüm paydaşların eşit ve adaletli olarak sisteme dahil edilmelerini temsil eden katılım boyutu ile benzer özellikleri gösterdiği ifade edilebilir.

Bir toplumda sosyal adaleti sağlamak çok uzun yıllar alacak, zorlu bir durumdur. Lee (2007) sosyal adalet lideri olmanın kişisel ve mesleki riskleri de beraberinde getireceğini düşünür. Bu noktada sosyal adalet lideri mesleki noktada iş arkadaşları tarafından saldırılara uğrayabilir, problemleri bir kişi olarak tanımlanabilir; etik limitleri ve sınırları zorlayan birisi olarak görülmek gibi olumsuz durumlarla karşı karşıya kalabilir. Bireysel bakımdan insanlarla iletişimde kopukluklar yaşayabilir, yaptığı çalışmalar kendi aileleri ve yakın çevreleri tarafından kabul görmeyebilir (akt. Özdemir, 2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM

Bu bölümde, “araştırma modeli, evren, örneklem, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve çözümlenmesine kullanılan istatistiksel işlemler” yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada tez ve makale incelemesi yapılacağından dolayı araştırmaya uygun olduğu için nitel araştırma desenlerinden “doküman analizi ” kullanılmıştır. Doküman analizi araştırılan konuyla ilgili yazılı olan çalışma-araştırmaların incelenmesi olarak verilir. Doküman incelemesi elde edilen dokümanların belirlenen kriterlere göre incelenmesidir. Bu iş aşamalardan oluşmaktadır ve aşamalar; “dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi inceleme ve veriyi kullanma”dır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de Sosyal adalet liderliği alanında yapılmış çalışmalar oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem alınmamış ve “kendini örnekleyen evren” (Çilenti, 1984) çalışmanın evrenini oluşturmuştur. Araştırmada konu anahtar kelimeler olarak liderlik, sosyal adalet, sosyal adalet liderliği kelimeleri filtrelenerek tarama yapılacaktır. Google başta olmak üzere diğer arama motorları, <https://tez.yok.gov.tr/> ve <https://dergipark.org.tr/tr/> ile Google scholar adreslerinde anahtar kelimelerle arama yapılmıştır. Araştırma sonunda 67 kaynağa ulaşılmıştır. Ancak tasnif sürecinde 13 tanesinin tekrar olduğu ve 2 tanesinin de İngilizce yayın olduğu görüldüğünden elenerek 52 çalışma analize tabi tutulmuştur. Çalışma adları ve çalışmacıları Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1. *Çalışma ve Çalışmacı Adları*

Çalışmanın adı	Yazarı
İlköğretim Okullarında Dönüşümcü Liderlik İle Örgütsel Adalet Arasındaki İlişki	Ahmet Melih GÜNEŞ, Bekir BULUÇ Ümit Çıraklı, Özgür Uğurluoğlu Fatih Şantaş, Yusuf Çelik
Etik Liderlik Davranışlarının Örgütsel Adalet Üzerindeki Etkisi: Hastanede Bir Uygulama	Bayram BOZKURT
Sosyal Adalet Liderliği İle Yöneticiye Bağlılık Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki	Safiye Çiğdem GÖREN
Sosyal Adalet Liderliği, Okul Yaşam Kalitesi Ve Okula Aidiyet Duygusu İlişkisi	Aynur ARSLAN
Sosyal Adalet Liderliği Ve Etik İklim Arasındaki İlişkiye Yönelik Öğretmen Görüşleri	Özgür GÜLER
Öğretmenlerin Sosyal Adalet Liderliği İle Öğrenci Motivasyonu Arasındaki İlişkiler	Elmas YILDIRIM
Okul Müdürlerinin Sosyal Adalet Liderliğinin Öğretmen Motivasyonuna Etkisinin İncelenmesi	Ahmet YALÇIN
Öğretmenlerin Sosyal Adalet Liderliği İle Mesleki Motivasyonu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	Halil DOĞAN
Okul Müdürlerinin Sosyal Adalet Liderliği Davranışları İle İlişkinin İncelenmesi okul İklimi Arasındaki	Rıdvan DEĞİRMENCİ
İlkokullarda Ve Ortaokullarda Görev Yapan Okul Müdürlerinin Sosyal Adalet Liderliği Davranışları İle Öğretmenlerin İşe Yabancılaşma Düzeyleri Arasındaki İlişki	İsmail ADIŞEN
İlkokul Ve Ortaokul Müdürlerinin Sosyal Adalet Liderliği Davranışlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri	Merve İMAMOĞLU
Okullarda Sosyal Adalet Liderliğine İlişkin Uygulamaların İncelenmesi	Zehra MÜNÜSOĞLU
Sosyal Adalet Liderliği Ve Okul İklimi Arasındaki İlişkiye Yönelik Öğrenci Görüşleri	Begüm GÜRGEN
Okullarda Sosyal Adalet Algısının İncelenmesi	Jalan GÜRBOYOĞLU
Lider-Üye Etkileşiminin Örgütsel Adalet Algısı Ve Tükenmişlik Üzerine Etkileri	Neşe KAZANCI
İlköğretim Okullarındaki Yöneticilerin Liderlik Stilleri İle Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Algıları Arasındaki İlişki Düzeyi	Neşe BÖRÜ
İlk Okullarda Sosyal Adaletin Gelişimine Yönelik Uygulamaların Ve Okul Müdürlerinin Liderlik Davranışlarının Değerlendirilmesi	Ezgi ARSLAN, Sadık KARTAL,
İlkokullarda Görev Yapan Sınıf Öğretmenlerinin Eğitimde Sosyal Adaletle İlişkin Görüşleri	Ümran KESKİN
İsmail Hakkı Tonguç'un Liderliği Üzerine Bir Analiz	Hilal BÜYÜKGÖZE, Gönül ŞAYIR b, Ebru GÜLCEMAL, Sevda KUBİLAY
Adalet Liderliği İle Öğrenci Bağlılığı İlişkinin Lise Öğrencilerinin Görüşlerine Göre İncelenmesi	

Okul Müdürlerinin Sosyal Adalet Liderliği İle
Öğretmenlerin Örgütsel Özdeşleşme Ve Yöneticiye
Sadakat İlişkisinin İncelenmesi
Sosyal Adalet Liderliği Ve Okul Akademik İyimserliği
İlişkisinin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi
Örgütsel Güven Ve Sosyal Adalet Algısının Örgütlerde
Sosyal Sermaye Yapısı İle İlişkilerinin İncelenmesi
Suriyeli Gönüllü Eğiticilerin Sosyal Adalet Liderliğine
İlişkin Algılarının İncelenmesi

Sınıf Yönetiminde Sosyal Adalet1
Doğu Sorunu' Ve 'Sosyal Adalet' Talebi Bağlamında
Alman Radikal Solu Ve Pds (1990-2007)
Türk Eğitim Politikalarında Sosyal Adalet Ve Eşitlik
Öğretmenlerin Sosyal Adalet Liderliği İle Mesleki
Motivasyonları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Okullarda Sosyal Adalet Liderliği: Bir Karma Yöntem
Çalışması
Öğretmenlik Mesleğinin Feminizasyonunun Sosyal Adalet
Liderliği Ve Olgunluk Kuramı Bağlamında İncelenmesi
Üzerine Bir Araştırma
İlköğretim Okullarındaki Sosyal Adalet Uygulamalarına
İlişkin Yönetici Görüşleri
Sosyal Adalet Liderliğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin
İncelenmesi
Öğretmenlerin Algılarına Göre Öğretmen Liderliği İle
Örgütsel Adanmışlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Öğretmenlerin Sosyal Adalet Dayalı Uygulama
Süreçlerinin İncelenmesi
Öğretmenlerin Sosyal Adalet Liderliği İle Öğrenci
Motivasyonu Arasındaki İlişkiler
Okullarda Sosyal Adalet Algısının İncelenmesi
Okul Müdürlerinin Sosyal Adalet Liderliğinin Öğretmen
Motivasyonuna Etkisinin İncelenmesi

Türkiye'de Okul Müdürlerinin Sosyal Adalet Rollerini

Eğitimde Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Bir İnceleme
Okul Yöneticilerinin Sosyal Adalet Liderliği Davranışları
İle Öğretmenlerin Örgütsel Uyum Düzeyleri Arasındaki
İlişki
Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarının
Okullardaki Sosyal Adalet Üzerindeki Etkisi
Okul Yöneticilerinin Liderlik Stilllerinin Eğitime
Yansımaları Üzerine Değerlendirme

Okullarda Sosyal Adalet Ölçeğinin Geliştirilmesi

Necati ÇOBANOĞLU
Murat Özdemir, Varol
Pektaş

Seçil BAL TAŞTAN
Bayram BOZKURT2 Halil
İbrahim AKTAŞ3
Seval Koçak ve Aynur B.
Bostancı
Şenol Arslantaş, Düzgün
Arslantaş
Figen ÇAM TOSUN
Ahmet YALÇIN1, Esra
KARABAĞ KÖSE
Muhammet İbrahim
AKYÜREK

Ümran KESKİN

Ekber TOMUL
Seval Koçak, Murat
Özdemir

Neslihan ALİM

Kübra VURAL

Özgür GÜLER
Begüm GÜRGEN

Elmas YILDIRIM
Yaşar Kondakçia, Merve
Zayim Kurtay, Yusuf İkbâl
Oldaç, Hanife Hilal Şenay
Ertuğrul YEŞİL, Mehmet
SİNCAR

ŞENAY S. NARTGÜN ve
DENİZ SARIBUDAK
Muhammed Turhan ve
Vehbi Çelik

Alaattin KÜÇÜKASLAN
Hüseyin KARACAN,
Murat BAĞLIBEL ve
Recep BİNDAK

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algı Ve Deneyimleri	Sercan BURSA
Okul Müdürlerinin Sosyal Adalet Liderliği Davranışlarına Yönelik Bir Ölçme Aracı Geliştirme Çalışması	Bayram BOZKURT
Sağlıkla İlişkili Olarak Sosyal Adalet, Eşitlik Ve Hemşirelik	Tuğba Demirel, Belgin Akın
Kentleşme Ve Konut Politikaları Açısından Neo-Liberalizmin Eleştirel Bir Değerlendirmesi Ve Sosyal Adalet Fikrinin Yeniden İnşası	Saadet AYDIN, Betül YARAR
Sosyal Adalet Liderliği Ölçeği-Öğretmen Formu'nun Geliştirilmesi	Murat ÖZDEMİR ve Varol PEKTAŞ
Sosyal Adalet Liderliği Ölçeği'nin (SALÖ) Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması	Murat ÖZDEMİR, Burak KÜTKÜT
Yönetici Gözüyle Dezavantajlı Okullar: Sosyal Adaletin Sağlanması İçin Çözüm Önerileri	Ali Tosun, Mustafa Hami Ay, Seval Koçak
Yaratıcı Drama Eğitimcilerinin Sosyal Adalet Tutumlarının İncelenmesi	Serkan Keleşoğlu ve İhsan Metinnam
Sosyal Adaleti Sağlama Açısından Eğitim Harcamalarının Fonksiyonu: Türkiye ve OECD Ülkeleri Arasında Karşılatırmalı Bir Analiz	Yusif TEYMUROV

Tablo 3.1 incelendiğinde sosyal adalet liderliğini ile ilgili 53 farklı çalışmaya ulaşılmıştır. Sosyal adalet ile diğer değişkenlerin birlikte ele alındığı görülmektedir. Bu durum sosyal adaletin pek çok değişkenle ilişkili bir kavram olduğunu göstermektedir. Buna göre sosyal adaletin etkilediği, etkilendiği ya da ilişkili olduğu pek çok kavram ve değer olduğu söylenebilir.

3.3. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak Google, yahoo, bing vb. arama motorları kullanılmıştır. Bununla birlikte ulusal tez merkezi, dergi park, Google scholar vb. pek çok web adresinden de tarama ve arama yapılmıştır. Ulaşılan kaynaklar dijital ortamda indirilerek saklanmıştır. Yine konuyla ilgili olarak PAÜ Kütüphanesi, Denizli il Halk kütüphanesi ve internetten ulaşılabilen kütüphanelerin veri tabanında da araştırma yapılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılacak veriler google başta olmak üzere diğer arama motorları, <https://tez.yok.gov.tr/> , <https://dergipark.org.tr/tr/> ve Google scholar adreslerinde anahtar

kelimelerle arama yapılarak veriler toplanmıştır. Ulaşılan araştırmalar çeşitli kategorilere ayrılacaktır. Alt problemlere cevap olabilecek biçimde tasnif edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma nitel bir araştırma olması ve makalelerin incelenmesinde doküman inceleme tekniği tercih edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tercih edilmiştir. İçerik analizleri, verileri açıklamada yeterli kavram ve ilişkilerin tespitini amaçlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bundan dolayı içerik analizleri konuların yaygınlaştırılmasında yaygın sentezler olarak değerlendirilmektedir (İnce ve Özgelen, 2015). Teknik olarak içerik analizinde sırasıyla “1.Verilerin kodlanması, 2.Temaların saptanması, 3. Verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenip tanımlanması ve 4. Bulguların yorumlanması” şeklinde süreç takip edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde bulgular ve bulguların yorumlarına yer verilmiştir.

4.1. Alt Problemlere İlişkin Bulgular

4.1.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların türüne (Tez, makale) göre dağılımı Tablo4.1’de verilmiştir.

Tablo 4.1. *Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan Çalışmaların Türüne Göre Dağılımı*

Tür	Frekans (f)	Yüzde (%)
Makale	31	59,62
Yüksek Lisans Tezi	19	36,54
Doktora Tezi	2	3,85

Tablo 4.1.’de sosyal adalet liderliği alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde tür olarak % 59,62’sinin makale olduğu % 36,54’ünün yüksek lisans tezi ve % 3,85’inin doktora tezi olduğu görülmektedir. Bilimsel araştırma bakımından makale, hem yüksek lisans hem de doktora düzeyinde araştırmada ele alınmıştır. Bu bakımdan sosyal adalet liderliğinin farklı türlerde incelenmesi popüler olduğunu ve alanın önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

4.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların araştırmacının cinsiyetine göre dağılımı Tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4.2. *Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan alışmaların Araştırmacının Cinsiyetine Göre Dağılımı*

Cinsiyet	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kadın	21	41,38
Erkek	25	48,08
Kadın-Erkek alışmaları	6	11,54

Tablo 4.2’de sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların araştırmacının cinsiyetine göre incelendiğinde % 41,38’inin kadınlar tarafından yapıldığı grlrken % 48,08’inin erkekler tarafından yapıldığı ve % 11,54’ünün de kadın ve erkek ortak çalışma şeklinde olduğu görülmüştür. Çalışmaların hem kadın hem de erkek araştırmacılar tarafından yapılması konunun genel olarak herkesçe ele alındığını göstermektedir.

4.1.3. nc Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların yıllara göre dağılım Tablo 4.3’te verilmiştir.

Tablo 4.3. *Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan alışmaların Yıllara Göre Dağılımı*

Yıl	Frekans (f)	Yüzde (%)
2007	1	1,92
2009	2	3,85
2010	1	1,92
2011	1	1,92
2012	1	1,92
2014	2	3,85
2015	4	7,69
2016	1	1,92
2017	5	9,62
2018	4	7,69
2019	5	9,62
2020	5	9,62
2021	12	23,08
2022	8	15,38

Tablo 4.5. *Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan Çalışmaların Örneklem Oluşturma Modeline Göre Dağılımı*

Örneklem Oluşturma	Frekans (f)	Yüzde (%)
Amaçlı örneklem	1	1,92
Basit seçkisiz	3	5,77
Basit tesadüfi	4	7,69
Çok aşamalı örnekleme	1	1,92
Doküman inceleme	10	19,23
Evrenin tümü	2	3,85
Görüşme	6	11,54
Kartopu örnekleme	1	1,92
Kolay ulaşılabilir	7	13,46
Maksimum çeşitlilik	2	3,85
Oranlı küme	1	1,92
Orantılı tabaka	1	1,92
Seçkisiz	4	7,69
Tabakalı ve orantılı seçim	2	3,85
Tesadüfi	5	9,62
Uygun örneklem	2	3,85

Tablo 4.5'te sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmalarda örnek seçimine göre dağılımları incelendiğinde % 19,23'ünün doküman inceleme şeklinde örneklem seçiminin en fazla kullanıldığı görülmektedir. Bunu % 13,46 oranla kolay ulaşılabilir örneklem, % 11,54 oranla görüşme ve % 9,62 oranla tesadüfi örneklem seçiminin kullanıldığı görülmektedir. Diğer örneklem seçimlerinden pek çoğunun çalışmalarda seçildiği de görülmüştür. En az tercih edilen örneklem seçimleri ise % 1,92 oranlarla amaçlı örneklem, çok aşamalı, kartopu, oranlı küme ve orantılı tabaka yöntemleridir. Sosyal adalet liderliği alanında pek çok örneklem seçimi ile yapılabildiği ve bu konunun farklı örneklem seçimleriyle de çalışılabildiğini göstermiştir.

4.1.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmaların örneklem sayısına göre dağılımı Tablo 4.6'da verilmiştir.

Tablo 4.6. *Sosyal Adalet Liderliği Üzerine Yapılan alışmaların Örneklem Sayısına Göre Dağılımı*

Örneklem sayısı	Frekans (f)	Yüzde (%)
10-50	10	19,23
51-100	2	3,85
101-300	5	9,62
301-500	12	23,08
501-750	3	5,77
751-1000	5	9,62
1000-1779	5	9,62
Çok sayıda kitap, makale, yayın ve inceleme	10	19,23

Tablo 4.6’da sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmalarda örneklem sayısına göre dağılımları incelendiğinde en fazla örneklemin % 23,08 oranla 301-500 olduğu görölmüştür. Bununla birlikte % 19,23’ünün 10-50 ve çok sayıda kitap, makale, yayın ve inceleme şeklinde örneklem sayıları şeklinde kullanıldığı görölmektedir. Örneklem seçiminde en az 10 ve en fazla 1779 sayıda örnekleme çalışıldığı görölürken çok sayıda kitap, makale, yayın ve inceleme ile yapılan araştırmalar da bulunmaktadır. Örneklem seçimlerinde bu şekilde esneklik olabilmesi bu konunun farklı örneklem seçimleriyle yapılabildiğini göstermiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Sosyal adalet liderliği alanındaki çalışmaların incelendiği bu araştırmada farklı yöntem, tür, örneklem seçimi ve sayısı ile yıllara göre çok sayıda araştırmanın olduğu görülmüştür. Sosyal adalet liderliğinin çok önemli bir alan olduğu kişisel özelliklerdeki araştırmacılar tarafından ele alındığı görülmüştür. Bununla birlikte araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Sosyal adalet liderliği üzerine yapılan çalışmalarına türüne makale, yüksek lisans ve doktora tezi olmak üzere farklı türlerde çalışma yapılmıştır. Ancak yoğunluk makale türündedir. Bu alanda farklı ve her türde çalışmanın olması alana verilen değerin yüksek olduğunun da göstergesi olarak yorumlanabilir. Sosyal adaletin karar almada adaleti gerektirmesi (Özdemir ve Kütküt 2015), katılımcı ve demokrasiyi gerektirmesi (Furman, 2012), örgütsel bağlılık ve olumlu tutum ve davranışları arttırdığı (Özdemir, 2017) ileri sürülmüştür. Bu denli önemli etkiler bu alanın çeşitli araştırma türlerinde ele alınmasına enden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmacıardan hem kadın hem erkek hem de kadın-erkek birlikte olmak üzere sosyal adalet liderliği alanında çalışmalar bulunmaktadır. Erkeklerin daha fazla çalıştığı görülmekle birlikte beraber çalışmaların da olması alanın cinsiyete göre seçici olmadığını ve herkesin ilgi duyduğu ve gerekli gördüğü bir alan olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede Börü (2019) çalışmalarında sosyal adaletin kişilerin vizyonlarına göre farklılık gösterebileceğini bunun dışında ortak pek çok noktanın kapsayıcı etkisini vurgulamıştır. Tosun, Ay ve Koçak (2020) çalışmalarında ise sosyal adaletin herkesin ortak noktalarından biri olduğu ileri sürülmüştür. Araştırmalarda da görüldüğü gibi sosyal adaletin bu alanda ilgili herkese açık bir alan olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Sosyal adalet liderliği alanında çalışmaların yıllara göre 2007 yılından beri olduğu ve son yıllarda arttığı en fazla çalışmanın 2021 yılında olduğu tespit edilmiştir. Kasım ayı sonu itibariyle 2022 yılında da 8 çalışmanın olduğu görülmüştür. Son yıllarda bu konuya ilgi artmıştır. Bunun nedenlerinden biri de COVID 19 pandemisinin sosyal adalet bağlamında dezavantajlı kesimi daha çok etkilemesi ve sosyal adaletin sağlanamaması olabilir. Özellikle ülkemiz gibi mültecilerin ve sığınmacıların yoğun olduğu yerler ile gelişmekte olan ülkelerde sosyal adaletin sağlanabilmesi oldukça güçtür. Sosyal adaletin

uzun süredir çalışılan bir konu olduğu ve önemini giderek arttırdığı (Doğan, 2022) çalışmalarda belirtilmektedir. Yıllardır bu alanda çalışmanın olması da bu konunun önemini göstermektedir.

Sosyal adalet liderliği çalışmalarda genel olarak nicel yöntemlerin kullanıldığı görülmekle birlikte nitel ve karma yöntemlerle de bu konunun çalışıldığı görülmüştür. Farklı yöntemlerle de sosyal adalet liderliğinin ele alınabilmesi de alanın farklı yöntemlerle çalışılabilir olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle farklı araştırmacıların da ilgi odağı olabilmektedir (Özdemir, 2018).

Örnek seçiminde sosyal adalet liderliği konusunda çok farklı örneklem oluşturularak ele alınabildiği görülmüştür. En fazla tercihin doküman inceleme ve kolay ulaşılabilir örneklem oluşturma bu durum sosyal adalet liderliği alanında çalışmalarda çok farklı şekillerde örneklem oluşturularak bu konunun çalışılabileceğini göstermiştir.

Sosyal adalet liderliğiyle ilgili çalışmalarda 10 ile 1779 ve çok sayıda kitap, makale, yayın, inceleme vb. gibi çok farklı örneklerle çalışmaların yürütüldüğü saptanmıştır. Nicel çalışmalarda az sayıda örnekleme çalışılırken yine çok sayıda kitap, makale, yayın ve incelemeler kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda ise örneklem sayısının fazlalığı dikkat çekmiştir. Sosyal adalet liderliğinin az-çok sayıda örneklerle ve yayınlanmış çalışmalarla yapılabilmesi alanın önem derecesini ve yelpazesinin genişliğini de göstermiştir (Aydın ve Akto, 2021).

5.2. Öneriler

- Sosyal adalet liderliği ile ilgili çalışmalar türlerine göre ayrı ayrı ele alınarak farklı kriterlere göre araştırılabilir.
- Sosyal adalet liderliği ile ilgili çalışmalar kategorilere göre ayrı ayrı araştırma konusu olabilir.
- Sosyal adalet liderliği ile ilgili öğretmen, okul yöneticileri, veliler, öğrenciler ve üst yöneticilerin görüşleri araştırılarak sonuçlar karşılaştırılabilir.
- Sosyal adalet liderliğinin kişisel özelliklere göre farklılık gösterip/göstermediği araştırılarak sonuçlar değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Ardakoç, İ. (2020). Eğitimde fırsat eşitliği sağlanmasında okul liderlerinin rolü. *Alanyazın*, 1(1), 47-58. https://www.alanyazin.com/wp-content/uploads/2020/11/0101052020_e%C4%9Fitimde_f%C4%B1rsat_esitligi_ilyad_ardakoc.pdf adresinden erişildi.
- Arslan, A. (2019). *Sosyal adalet liderliği ve etik iklim arasındaki ilişkiye yönelik öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, M., ve Akto, A. (2021). Paulo Freire ve eğitim felsefesi. *Şarkiyat* 13(3) s.1180. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1037987>
- Balcı, A. (2005). *Açıklamalı eğitim yönetimi terimleri sözlüğü*. Tekağaç Basım.
- Balcı, A. (2006) *Etkili okul, okul geliştirme, kuram uygulama ve araştırma*. Pegem. s.186-187
- Barry, B. (2017). *Sosyal adalet neden önemlidir*. Küy yayınları. s.18-19,57-58, 66-67
- Berkovich, I. (2014). A socio-ecological framework of social justice leadership in education. *Journal of Educational Administration*, 52(3), 282-309. doi:10.1108/JEA-12-2012-0131
- Bilge, B. (2013). Öğrenci başarısını arttırmada okul müdüründen beklenen liderlik özellikleri. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 1(2), s.12-23
- Bozkurt, B. (2017). A Study of Developing an Assessment Tool for Social Justice Leadership Behaviors of School Principals. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16 (3), s.721-732
- Bozkurt, B. (2018). *Sosyal adalet liderliği ile yöneticiye bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Börü, N. (2019). İlk Okullarda Sosyal Adaletin Gelişimine Yönelik Uygulamaların ve Okul Müdürlerinin Liderlik Davranışlarının Değerlendirilmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 10(20), 132-164.
- Brooks, J., Gaetane, J., Normore, A. ve Hodgins, D. (2007). *Journal of School Leadership*, 17, 378-408.
- Büyükgöze H., Şayır G., Gülcemal E., ve Kubilay S. (2018). Sosyal Adalet Liderliği ile Öğrenci Bağlılığı İlişkinin Lise Öğrencilerinin Görüşlerine Göre İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47(2), s.932- 961.
- Çelik, V. (2015). *Eğitimsel liderlik*. 8. Baskı. Pegem. s.230-245

- Çınar, D. B., Nayır, F. (2022). Eğitimde Sosyal Adalet Liderliği ile Okul Aidiyet Duygusu Arasındaki İlişki: Kanonik Korelasyon Analizi. *Eğitim ve Bilim*, [S.l.], v. 47, n. 211, jul. 2022. ISSN 1300-1337. Erişim Adresi: <<http://213.14.10.181/index.php/EB/article/view/11280>>. doi:<http://dx.doi.org/10.15390/EB.2022.11280>.
- Dantley, M. E., ve Tillman, L. C. (2006). Social justice and moral transformative leadership. C. Marshall ve M. Oliva (Eds). *Leadership for social justice: Making revolutions in education* (2nd ed). Allyn ve Bacon, s.19-34.
- Eryılmaz, E. (2020). John Rawls'un İnsaf Olarak Adalet Teorisi'nin Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. Güz (30) s.223-240.
- Fraser, K. (2012). *Exploring the leadership practices of social justice leaders at urban charter schools*. (Doktora tezi). ProQuest Dissertations ve Theses Global (1040871002) veri tabanından erişildi.
- Frattura, E. M., ve Capper, C. A. (2009). *Meeting the needs of students of all abilities: how leaders go beyond inclusion*. Corwin Press.
- Freire, P. (1993) *Ezilenlerin pedagojisi*. Dilek Hattatoğlu ve Erol Özbek (Çev.) Ayrıntı Yayınları, 2020. s.12-14,26, 183
- Furman, G. (2012). Social Justice Leadership as Praxis: Developing Capacities Through Preparation Programs. *Sage Journals: Educational Admisnitration Quarterly*. 48(2) s.191-229.<https://doi.org/10.1177/0013161X11427394>
- Gören, S. Ç. (2019). *Sosyal adalet liderliği, okul yaşam kalitesi ve okula aidiyet duygusu ilişkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güler, Ö. (2021). *Öğretmenlerin sosyal adalet liderliği ile öğrenci motivasyonu arasındaki ilişkiler*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi
- Günbayı, İ., Dağlı, E., ve Kalkan,F. (2013). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Destekleyici Davranışları ile Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 19(4), s. 575-602.
- Gürgen, B. (2017). *Okullarda sosyal adalet algısının incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). ESOGÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- United Nations., ve International Forum for Social Development. (2006). *Social justice in an open world: The role of the United Nations*. United Nations. s.16
- Koçak, S. ve Özdemir, M. (2019). Sosyal adalet liderliğine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 16(4), 1169-1179. doi:10.14687/jhs.v16i4.5871
- Lee, C. C. (2007). *Social Justice: A moral imperative for counselors*. American Counseling Association

- Lewis, J., Arnold, M. S., House, R., ve Toporek, R. (2002). ACA Advocacy Competencies, *American Counseling Association*. s.1-2. [http:// www.counseling.org/Publications/](http://www.counseling.org/Publications/)
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (Çev.) Bilim ve Sanat Yayınları. s. 749,210,295
- McClea, M. (2014). Disrupting the hegemonic construction of student achievement: Diasporic spaces. *International Handbook of Educational Leadership and Social (In) Justice* içinde (ss. 485-507). Dordrecht: Springer.
- McKenzie, K. B., Christman, D. E., Hernandez, F. vd (2008). From the Field: A Proposal for Educating Leaders for Social Justice. *Educational Administration Quarterly*, 44(1), 111-138
- North, C. E. (2008). What is all this talk about. *Teachers College Record*, 110(6), 1182-1206. <http://www.tcrecord.org/Content.asp?ContentId=15043> adresinden erişildi.
- OECD, Data <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm> Erişim tarihi: 20.11.2022
- Oplatka, I. ve Arar, K. (2016). Leadership for social justice and the characteristics of traditional societies: Ponderings on the application of western-grounded models. *International journal of leadership in education*, 19(3), 352-369. doi:10.1080/13603124.2015.1028464
- Özdemir, M. (2017). Sosyal Adalet Liderliği, Okula Yönelik Tutum ve Okul Bağlılığı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 42 (191), s.267-281.
- Özdemir, M., ve Kütküt, B. (2015). Sosyal adalet liderliği ölçeğinin (SALÖ) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ahi Evran üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), s.201-218.
- Özdemir, M., ve Pektaş, V. (2017). Sosyal Adalet Liderliği Ölçeği-Öğretmen Formu'nun Geliştirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(40) s.111-127
- Özdemir, M. (2018). *Eğitim yönetimi alanın temelleri ve çağdaş yönelimler*. Anı Yayıncılık. s.40-41,222
- Polat, S. (2007). *Eğitim politikalarının sosyal adalet açısından sonuçları konusunda yönetici ve öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Polat, S. (2015). Eğitim politikalarının sosyal adalet açısından sonuçları konusunda yönetici ve öğretmen görüşleri. *Eğitim Bilim Toplum*, 13(49), 61-83. <https://app.trdizin.gov.tr/dokuman-goruntule?ext=pdfvpath> adresinden erişildi.
- Ratts, M. ve Anthony, L. (2010). The Dimensions of Social Justice Model: Transforming Traditional Group Work Into a Socially Just Framework, *The Journal for Specialists in Group Work*, (35)2, s.160-168

- Rawls, J. (1999). *A theory of justice*. Belknap Press. s.51-54.
- Sağdıç, A. (2018). *Okullarda sosyal adalet uygulamalarına ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sapon ve Shevin, M. (2007). *Widening the circle;The power of inclusive classrooms*. Beacon Press.
- Shields, C. M. (2014). Leadership for social justice education: A critical transformative approach. *International handbook of educational leadership and social (in) justice* içinde (ss. 323-339). Dordrecht: Springer.
- Slater, P., Potter, I., Torres, N., ve Briceno, F. (2014). Understanding Social Justice Leadership: An International Exploration of the Perspectives of Two School Leaders in Costa Rica and England. *Management in Education*. 28(3). 110-115. DOI: 10.1177/0892020614537516.
- Soto, L. D. (2014). Projects from the heart: For educational leaders. *International handbook of educational leadership and social (in) justice* içinde (ss. 309-320). Dordrecht: Springer.
- Sucuoğlu, B. (2004). Türkiye’de kaynaştırma uygulamaları: yayınlar/ araştırmalar. *Özel Eğitim Dergisi*. 5(2) s.15-23
- Sue, D. W., ve Sue, D. (2008). *Counseling the culturally diverse: Theory and practice* (5th ed.). John Wiley and Sons.
- Şama, E., ve Kolamaz, C. (2011). Destekleyici ve geliştirici liderlik özellikleri ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), s.313-342.
- Şentürk, İ. ve Kılıçoğlu, G. (2016). Social justice leadership in education in the axis of the chaos theory does social justice arise from chaos? Social justice leadership with chaos approach in educational organizations. *International Symposium on Chaos, Complexity and Leadership* içinde (ss. 443-462). Springer. doi:10.1007/978-3-319-64554-4_31
- Theoharis, G. (2009). *The school leaders our children deserve: seven keys to equity, social justice, and school reform*. Teachers College Press.
- Theoharis, G. (2007). Social justice educational leaders and resistance: Toward a theory of social justice leadership. *Educational Administration Quarterly*, 43(2), s.221-258.
- Tosun, A., Ay, M. H. ve Koçak, S. (2020). Yönetici gözüyle dezavantajlı okullar: Sosyal adaletin sağlanması için çözüm önerileri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 980-999. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1220558> adresinden erişildi.

- Turan, S. (1998). Measuring Organizational Climate and Organizational Commitment in the Turkish Educational Context. Paper Presented at the Annual Meeting of the University Council for Educational Administration (St. Louis, MO, October 30-November 1, 1998). ED 429359.
- Turhan, M. (2007). *Genel ve Mesleki Lise Yöneticilerinin Etik liderlik Davranışlarının Okullardaki Sosyal Adalet Üzerindeki Etkisi*. [Doktora Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2021). *Reimagining our futures together – A new social contract for education*. unesdoc.unesco.org/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_aaafd0f0-e901-486b-a8d8-1dfcbddb6a93?_=379707eng.pdfveto=186vefrom=1 adresinden erişildi.
- United Nations International Children's Emergency Fund Türkiye. (2021). *Türkiye'de geçici koruma altındaki çocukların eğitimine ilişkin istatistik raporu*. <https://www.unicef.org/turkey/media/10711/file/Ge%C3%A7ici%20koruma%20alt%C4%B1ndaki%20%C3%A7ocuklar%C4%B1n%20e%C4%9Fitim%20istatistikleri.pdf> adresinden erişildi.
- Ural, A. (2016). Yarışmacı eğitim anlayışının etkileri üzerine bir çözümleme. *Eleştirel Pedagoji*, 43, 19-24.
- Wade, R. (2007). *Social studies for social justice: teaching strategies for the elementary classroom*. Teachers College Press. s. 1-2
- Yeşil, E. ve Sincar, M. (2021). Eğitimde sosyal adalet liderliği üzerine bir inceleme. *Çağdaş Yönelim Bilimleri Dergisi*. 8(1) s. 288-296.
- Yıldırım A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, E. (2021). *Okul müdürlerinin sosyal adalet liderliğinin öğretmen motivasyonuna etkisinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tez]. Karabük Üniversitesi.
- Zhang, Y., Goddard, J. T. ve Jakubiec, B. A. E. (2018). Social Justice Leadership in Education: A Suggested Questionnaire. *Research in Educational Administration and Leadership*, 3 (1), s. 57-59. DOI: 10.30828/real/2018.1.